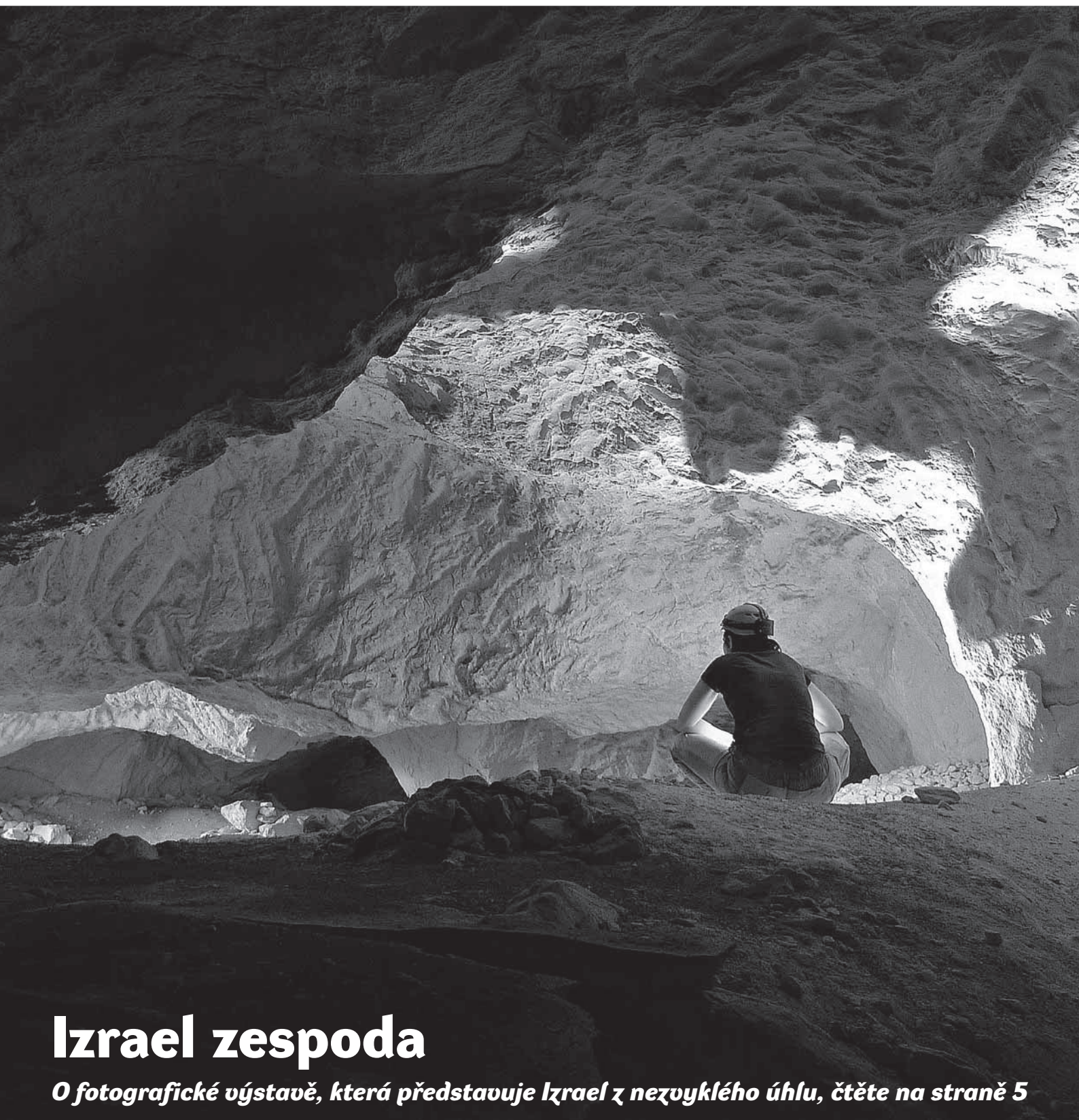

Izrael zespoda

O fotografické výstavě, která představuje Izrael z nezvyklého úhlu, čtěte na straně 5

Chanuka a zajímavé pasáže z knih
Makabejských (2.) 2
Donald Trump: „Jeruzalém je hlavním
městem Státu Izrael“ 4
Anketa na aktuální téma 4
Teplický cimes: pro každého něco 6

Měli jsme to štěstí setkat se
s brontosaury (za Ruth Bondyovou) . . 7
Apikojres 8
Staronová Tóra v Olomouci 8
Půdní divadlo v domě č. p. 266 9

Chatam Sofer 10
Někde ještě svítí slunce:
Dětsví ve stínu holokaustu 11
Haličské muzeum uchovává památku
na bohatý život polského židovstva . . 12
Minikurz hebrejského jazyka 13

Jews News
(Rozhovor s Pavlem Štinglem) 14
Franz Kafka: Řeč o jazyce jidiš 16
Kulturní program 18
Ma'oz cur 20

Fotografie na titulní straně: Ručně sekané dobývky měděných dolů připomínají tvarem jeskyně, ale jde o lidské dílo. (foto: L. Falteisek)

Chanuka sameach! Veselé Vánoce! Dárky, oslavy, vaření, smažení, nerváky spojené s koncem roku v práci, dokončení projektů, vyúčtování projektů, návštěvy příbuzenstva, zima, možná sníh, svíčky, stromečky, kapři, latkes, brambory na latkes i na salát, koblíhy, cukroví, děti, zpívání, pohádky, chrám, Santa Claus, moře, hory... a co dalšího vás napadne ve spojení s Chanukou a Vánoci.

Toto číslo je spíše oddechové, vážnější témata si necháváme až na zimu. Anketa je právě na téma Vánoc, což je v mnoha více či méně židovských českých rodinách téma ožehavé. Jak slavit a co a kde a s kým. Nutno podotknout, že Vánoce tak či onak povětšinou slavily české (i ty německy mluvící) židovské rodiny už před druhou světovou válkou. Hlavní je se nebát. Nebát se slavit tak nějak celkově. Protože vždycky je co slavit.

Dále vás čeká rozhovor o izraelském podzemí s pozvánkou na výstavu, rozhovor o nové knize nejen pro děti, cesta do Haličského muzea, rozhovor z Teplic, rodinná tajemství Chatama Sofera, jidiš přísloví a mnoho dalšího.

Hezké svátky.

► Kateřina Mikulcová, šéfredaktorka

Chanuka a zajímavé pasáže z knih Makabejských 2. část

V úterý 12. prosince večer jsme zažehnutím první svíce a pronesením tří požehnání zahájili náš osmidenní svátek Chanuka.

Chanuka místo svátku Sukot – 2. Makabejská 10,5-8

„K očištění chrámu došlo ve výročí dne, kdy cizáci chrám poskvřnili: dvacátého pátého dne měsíce kislevu. Slavnost trvala osm dní s veselím jako o *slavnosti stánků*, kterou, jak vzpomínali, trávili ještě před krátkým časem v horách a jeskyních jako divá zvěř. Proto nesli pruty ovinuté listím, rozkvetlé ratolesti a také palmy a zpívali písně tomu, který je šťastně přivedl k očištění Místa jemu zasvěceného.“ (verse 5–7)

Chybí zázrak s olejem – 1. Makabejská 4,38–59

V těchto verších se popisuje postup prací, které Židé museli vykonat při očištění Chrámu, než mohlo dojít k znovuzasvěcení oltáře (Chrámu) – חנוכת המזבח (הבית). Verš 50 uvádí, že na oltáři zapálili kadidlo a *zažehli světla na svícnu*, aby osvětlovala vnitřek Chrámu. Tedy zázrak s olejem, jak jej uvádí pozdější talmudický traktát *Šabat 21b*, v textu Makabejské knihy chybí. V 59. verši je ustavení svátku Chanuka: „Juda, jeho bratři a celé shromáždění Izraele se usnesli, že každoročně, od dvacátého pátého dne měsíce kislevu budou osmidenním veselím a díkůvzdáním slavit posvěcení oltáře.“

Zde se uvádí nejbližší svátek, který předcházel dni očištění (zasvěcení) Chrámu – 25. kislevu, což byl právě svátek *Sukot*, do něhož je zde započten i *Osmý závěrečný den sromáždění – Šmini aceret*. Zde není důvodem k osmidenní slavnosti zázrak s olejem, který hořel ve svícnu místo jednoho osm dní (viz traktát *Šabat 21b*), ale oslava znovuzasvěcení Chrámu, která tehdy na sebe vzala podobu *svátku stánků – Sukot*, který do té doby v Chrámu nebylo možné slavit.

„Za souhlasu všech pak vydali společné rozhodnutí, kterým se celému židovskému národu nařizovalo slavit tyto dny každého roku.“ (verš 8) Toto je vlastně halacha, kterou ustanovil *bejt din* Judy Makabejského, dle níž jsou povinni všichni Židé slavit *Chanuku*.

Matka a jejích sedm synů – 2. Makabejská 7,1–42

Tragický příběh z doby násilné helénizace a pronásledování Židů věrných Hospodinu, který se udál těsně před zahájením povstání Makabejských. Je to příběh o hrdinství a mučednictví sedmi bratrů a jejich matky, kteří všichni zemřeli pro posvěcení Božího jména – על קידוש ה', aniž by přestoupili příkázání Boží Tóry.

Tento příběh o mučednické smrti sedmi bratrů a jejich matky se později dostal v různých variantách do Talmudu a midrašů. Například v traktátu *Gitin 57b* rabi ►

Program Bejt Simcha

prosinec 2017 –

leden 2018

Náboženské akce –

bohoslužby:

Rodinný Kabbalat Šabat

pátek 29. prosince

pátek 26. ledna

od 18.30 h v Bejt Simcha

(Maiselova 4, Praha 1).

Pro děti bude připravena zkrácená bohoslužba a následný program a pohoštění.

Kabbalat Šabat

každý pátek od 18.30 h

Vzdělávací akce – kurzy:

Ivrit – hodiny hebrejštiny

pro začátečníky každé úterý od 18 h

pro pokročilé ve čtvrtek od 18 h

pro středně pokročilé

ve čtvrtek od 19.30 h

Úvod do judaismu

každé úterý od 19.45 h

Bejt Simcha

Maiselova 4, 110 00 Praha 1

telefon: 603 393 558

e-mail: kehila@bejtsimcha.cz

web: www.bejtsimcha.cz

JAK ZÍSKÁVAT MASKIL?

**a) v elektronické podobě
na www.maskil.cz**

b) v tištěné podobě za cenu poštovního a balného; pošlete, prosím, svoji žádost na adresu Bejt Simcha, Maiselova 4, 110 00 Praha 1, telefon: 603 393 558, e-mail: redakce.maskil@maskil.cz; výše poštovního a balného je v ČR **minimálně 250 Kč ročně**; uvedený obnos nám laskavě zašlete **složenkou nebo na bankovní účet číslo: 86-8959560207/0100** u Komerční banky, variabilní symbol je 88888 (5x8), v popisu platby uveďte, prosím, své jméno.

➤ Jehuda hovoří o matce sedmi synů, kteří podstoupili mučednickou smrt, když se odmítli poklonit modle. Tyranem zde není král Antiochos, ale římský císař Hadrianus (117–138 o. l.), který krutě pronásledoval Židy během a po potlačení bar Kochbova povstání. V midraši *Ejcha Raba 1:49–50* se uvádí jméno matky Miriam bat Nachtom. V midraši *Tana d'vej Elijáhu Raba 30:16* zde je tyranem opět císař Hadrianus a matka sedmi synů je uvedena jako vdova.

Mordechajův den – יום מרדכי – jiný název svátku Púrim – 2. Makabejská 15,36

Všichni víme, že svátek Púrim slavíme 14. dne měsíce adaru a Šušan Púrim 15. adaru, což vychází z Mordechajova ustanovení, kterým uložil všem Židům slavit tyto dva dny, které jim přinesly odpočinutí od nepřátel. (Est 9,21–28)

Král Demétrios I. Sótér (162–150 př. o. l.) vyslal do Judska svého vynikajícího a velmi obávaného vojevůdce Nikánora, kterého však Juda Makabejský porazil v bitvě u Bét-chorónu. V bitevní vřavě byl zabit též vojevůdce Nikánor. Bitva se udála 13. adaru, den před *Mordechajovým dnem*. „Všichni rozhodli společným usnesením, aby tento den nebyl nikdy bez oslavy, aby se slavnost konala třináctého dne dvanáctého měsíce, který se syrsky jmenuje adar, jeden den přede dnem Mordechajovým.“

(O Nikánorově konci se též dočteme v talmudickém traktátu *Ta'anit 18b*.)

Přestože Chanuka již končí, rozhodli jsme se ještě zařadit celý text chanukové písně Ma'oz cur. Najdete ho již tradičně na zadní straně časopisu, a to v hebrejštině (kde můžete sledovat akrostych Mordechajova jména, o němž se píše v článku) a s českým překladem.

Jak už tomu bývá, i tato píseň získala postupem času hned několik nářevů. Ten, který uvádíme na straně dvacet, je s přehledem nejpopulárnější a neznámější. Uvedená melodie silně připomíná typické křesťanské chorály a skutečně je několikrát doloženo použití stejné melodie v 16. století například Lutherem. Podle některých muzikologů však kořeny tohoto nářevu sahají mnohem dál do minulosti a původně se jednalo o melodii staré německé (podle jiných české) lidové písně.

Redakce

Je docela dobře možné, že v oné době používali pro svátek Púrim dva názvy – Púrim i Den Mordechajův.

Skrutý autor chanukové písně Maoz cur – מעוז צור

Tato chanuková píseň byla napsána ve 13. století v Německu. Jejím autorem je *Mordechaj*, jehož jméno je skryto v akrostichu prvního písmena slov, jimiž každá z pěti slok začíná: כרות דביר רעות מעוז צור, t. j. מרדכי יוני.

Poslední, později přidaná šestá sloka začíná slovy: חשוף זרוע קדשך – první písmena těchto tří slov tvoří slovo „חזק – silný“, Tedy „*Mordechaj silný*“. Většinou se uvádí, že více není o něm známo. Může se však jednat o rabína Mordechaje ben Hilela Ha-Kohena (1240?–1298) z Norimberku, který byl zavražděn spolu se svou ženou a pěti syny během Rintfleischova pogromu.

Z čeho lze usuzovat, že autorem Maoz cur je rabi Mordechaj ben Hilel?

Rabi Mordechaj žil v Norimberku ve 13. století. Napsal *Sefer Mordechaj* – velké kompendium na talmudické a halachické problémy. V kompendiu se nacházejí též pijuty a žalozpěvy – קינות a ve všech je skryto jeho jméno *Mordechaj*, podobně jako v *Maoz cur*.

Spolu s ním a jeho rodinou bylo během norimberského pogromu roku 1298 zavražděno dalších asi sedm set Židů. Ve všech žalozpěvech na památku obětí tohoto pogromu je jeho jméno vyvýšeno. Kromě toho je ve výčtu zavražděných obětí napsáno, že jejich počet byl „נקמת דם“, – (pomsti) „mstou krev svých služebníků“, což v gematrii dává číselnou hodnotu 740, tedy pravděpodobný počet obětí.

V dodatečně přidané šesté sloce čteme: „דחה אדמון בצל צלמון הקם לנו רועים שבקה, – Zapuď Edom do nejhlubšího stínu a sedm pastýřů ustanov pro nás.“ אדמון je Ezau, kterého Tóra v Gn 25,25 nazývá – červený. Edom je synonymem pro Řím.

Za slovem אדמון se může též skrývat římský císař a německý král Fridrich I. Barbarossa (Rudovous), který roku 1190 zahynul na 3. křížové výpravě. Za slovy צלמון בצל mohou být skryta slova „צלל“, tedy „ve stínu kříže“. Římský císař Fridrich I. Barbarossa byl jedním z organizátorů 3. křížové výpravy.

Sedm pastýřů – ty postavíme proti Ašúrovi, když vtrhne do naší země (*Micheáš 5,4*). Podle talmudického traktátu *Suka 52b* se jedná o Davida, Adama, Šeta, Metušelacha, Abrahama, Jakoba a Mojžíše.

► rabín Daniel Mayer

Donald Trump: „Jeruzalém je hlavním městem Státu Izrael“

Ještě dřív, než se Donald Trump stal v lednu loňského roku americkým prezidentem, sliboval celému světu, že oficiálně uzná Jeruzalém hlavním městem Izraele. Nyní už víme, že v tomto případě nezůstalo jen u slibů. Co se však skutečně změnilo ve středu 6. prosince po Trumpově projevu?

Americký prezident v něm prohlásil, že Izrael, stejně jako každý jiný suverénní stát, má právo na to, určit si sám své hlavní město. A faktem je, že přesně to Izrael dělá. Jeruzalém je sídlem hlavy státu i izraelského parlamentu Knesetu a drtivé většiny ministerstev (s výjimkou ministerstva obrany). Musíme chtít nechtě připustit, že Trump má zcela pravdu v tom, že prohlásit, že Jeruzalém je hlavním městem Státu Izrael, není nic víc než prosté konstatování faktu... Trump dále v projevu zmínil, že by chtěl přesunout americkou ambasádu z Tel Avivu do Jeruzaléma, kde se dnes nenachází ambasáda žádného světového státu, jen několik konzulátů (včetně amerického). Zákon o přesunu ambasády do „hlavního města státu Izrael“ přitom byl schválen americkým Kongresem již v roce 1995 a realizovat se měl do roku 1999. Od té doby až dodnes každý americký prezident pravidelně po šesti měsících podepisoval odklad platnosti tohoto zákona a stejně tak učinil letos v červnu i Donald Trump. Ve světle toho všeho by se dalo říci, že Trumpovo nedávné „konstatování“, že

Jeruzalém je hlavním městem Státu Izrael, je jen hlasitým vyslovením něčeho, co si patrně mnozí mysleli už před ním.

Ve skutečnosti se 6. prosince nezměnilo vůbec nic; Jeruzalém je hlavním městem

Izraele stejně tak, jako jím byl i předtím, a americká ambasáda se prozatím stále nachází na svém místě v Tel Avivu. (Navíc není bez zajímavosti, že prezident Trump ve svém projevu nikde neuvedl, zda míní hlavním městem jen tzv. Západní Jeruzalém, anebo mluví o celém Jeruzalému, včetně jeho východní části, kterou Izrael dobyl v „šestidenní válce“ a kterou považují za své budoucí hlavní město Palestinci.) Trumpovo prohlášení je jednoduše pouhým symbolem, avšak právě tyto symboly mají na Blízkém východě často velký význam. Proto izraelský premiér Benjamin Netanjahu okomentoval Trumpovo prohlášení jako „historické“

a proto představitel palestinského militantního hnutí Hamas Ismaíl Hanija vyzval palestinský lid k intifádě.

Co všechno Trumpovo „symbolické konstatování“ ještě přinese, není jasné. Co je ale pravděpodobné (a co potvrzuje i většina analytiků a zahraničních komentátorů), můžeme nyní očekávat demonstrace ze strany Palestinců a nárůst nepokojů v Izraeli. Už nyní jsou také známy odmítavé reakce představitelů některých států, kteří se ohradili proti prohlášení prezidenta Trumpa (typicky jsou to například Turecko, Egypt či Saudská Arábie, ale svou kritiku záhy pronesl také francouzský prezident Emmanuel Macron). Otázkou také zůstává, co bude následovat až (a jestli) Trump dostojí svému dalšímu slibu a přesune americkou ambasádu do Jeruzaléma.

Na závěr ještě dodejme, že v reakci na americké prohlášení projevil i prezident Miloš Zeman své přání přesunout české velvyslanectví do Jeruzaléma a totéž doporučil Evropské unii. Ještě 6. prosince večer zveřejnilo MZV ČR své oficiální stanovisko k otázce Jeruzaléma a na svých webových stránkách uvedlo, že ČR považuje Jeruzalém za budoucí hlavní město obou států (jak Izraele, tak Palestiny), a že o přesunu ambasády může uvažovat až na základě výsledků jednání s klíčovými partnery.

► Ráchel Polohová

Anketa Maskilu

Slavíte nějakým způsobem Vánoce? Co obvykle děláte ve dnech volna během vánočních svátků?

Michal Spevák (*předseda Bejt Simcha*): Ano, slavím, jestli se to dá nazvat oslavou. Věřtinou navštěvuji blízké a přátelé. Jsem zpravidla pozvaný na nějakou štedrovecerní večeři k příbuzným, kteří slaví Vánoce tradičně, česky, tedy jako svátek rodiny, klidu a požívání dobrot. Když jsou ke mně ohleduplní, tak mi udělají místo kapra třeba tresku, protože kapr mi nechutná...

Tereza Gafna Váňová (*zástupkyně ředitele pro judaismus na Lauderových školách*): Vánoce u nás v rodině sice neslavíme vůbec, ale máme je moc rádi. Často říkáme, že jsme jedni z mála, u koho je to opravdu čas „klidu a pohody“. Těšíme se z volných dní, jsme rádi, že můžeme být v klidu spolu. Užíváme si světla, hudby a pečených kaštanů v ulicích, často jezdíme na výlety do přírody.

Jako pro rodiče jsou pro mě Vánoce dobrou příležitostí k tomu, jak učit svoje židovské děti respektu ke křesťanským tradicím a pozitivnímu vnímání odlišností v české společnosti.

Eva Erbenová (*přeživší šoa žijící v Izraeli*): O Vánocích se kochám vánoční atmosférou, sváteční náladou a obdivuji rozsvícené stromky. Poslouchám koledy a připomínám si dávné dětství, kdy doma byla chanukia i vánoční stromeček. Vždy to byl (a stále je) krásný svátek plný lásky. Náboženství do něj nemíchám. Letos na Vánoce jsem Česku v Postřekově a piju s „postřekovskými“ na půlnoci.

Elise Peter-Apelbaum (*rebecin*): Vánoce jsem nikdy neslavila. Tátova rodina pochází

z Polska a byli tradičními židy. Maminčini rodiče byli oba slovenští židé. Po válce nebyli moc pobožní, ale Vánoce nikdy neslavili. Máma mi vyprávěla, že doma v Žilině, kde vyrostla, vždycky 24. 12. smažili latkes, aby to všichni sousedi cítili. Nevím moc, proč to dělali, měli docela dobré vztahy se sousedy, ale možná chtěli ukázat, že jsou židy, a proto neslaví Vánoce. Neměla jsem ani kamarády, kteří by slavili Vánoce, a stromeček jsem poprvé zblízka viděla, až když jsem se přistěhovala do Prahy. (V bytě, který jsem měla pronajatý, byl malý stromeček. Nevěděla jsem, co s ním, tak jsem ho odnesla kolegyním!) Koncem roku býváme často s rodinou v Izraeli. Letos už jsme v Izraeli byli v říjnu, takže zůstaneme v Praze a budeme spolu doma.

► redakce

Jak vypadá Izrael zespoda?

Až do 29. prosince je v prostorách Oddělení pro vzdělávání a kulturu Židovského muzea v Praze, v Maiselově 15, k vidění fotografická výstava Izrael zespoda, která představuje Izrael z nezvyklého úhlu. Mladý biolog Lukáš Falteisek často navštěvuje zejména pouštní oblasti Izraele a ve spolupráci s jedním izraelským kolegou provádějí průzkum podzemí, jež v této zemi dosud příliš zmapované není. Fotografie, které přitom vznikají, jsou z míst, kam se jako běžní turisté jen těžko dostaneme.

Za čím jezdíte do Izraele?

Všechno začalo běžným turistickým zájmem o tuto zemi, která se vyznačuje značnou koncentrací památek a turistických zajímavostí, a navíc je tak akorát exotická a zároveň bezpečná, jako kdyby její parametry někdo ladil na míru. Bylo nám jasné, že běžná „foťáková“ turistika hlubší poznání země neumožňuje. Naštěstí jsme brzy zjistili, že je zde hustá síť turistických tras a téměř kdekoliv se dá přespát pod širákem. To nám samozřejmě rozšířilo obzory, ale i tak jsme se brzy rozhodli jít ještě dál. Platí, že zcela novou a smysluplnou interakci s krajinou člověk získá, pokud v ní začne něco zkoumat.

Vy ovšem nejste běžný turista, který se prochází exotickou krajinou a obdivuje její krásu.

Jelikož jsme speleologové, přirozeně nás přitahovalo izraelské podzemí. Zprvu nás poněkud limitoval fakt, že jsme o žádném izraelském podzemí nevěděli. Pomohly nám však dva nečekané zážitky, které jakoby nás měly přesvědčit, že jsme se rozhodli správně. Oba souvisely se solným krasem. O jeho existenci jsme latentně věděli, tušili jsme i to, že v něm jsou jedny z největších solných jeskyní na světě. Že je však nalezneme bez místního průvodce, na to jsme si nedělali moc velké naděje. Při jedné z prvních výprav jsme jeli autem podél Mrtvého moře na jih. Téměř na konci tohoto jezera nás zastihla tma, a tak jsem zastavil v touze po noční fotografii. Přítelkyně, motivovaná jinou potřebou, zatím navštívila strž kousek od silnice. A tam našla otvor vedoucí dolů do země...

Kam vás ten otvor dovedl?

Byl průchozí a dovedl nás do poměrně velké solné jeskyně. Byli jsme u cíle. Ukázalo se, že jsme správnou oblast našli úplnou náhodou a že do slavných jeskyní vedou otvory zejíci přímo u silnice. Všechny solné jeskyně jsou v Har Sdom u Mrtvého moře, zpřístupněná ale není žádná z nich. Jedna kdysi přístupná pro veřejnost byla, ale padají v ní závaly, tak už asi znova otevřená nebude. Obdobných jeskyní tu je mnoho desítek a stále se objevují nové.

Tím to ale jistě neskončilo...

Nedaleko tohoto místa se nám stal další iniciační zážitek. Po mezinárodním speleo-

logickém kongresu v roce 2013 v Brně jsem si ze sborníku vypsál kontakty na izraelské účastníky a některé z nich oslovil. Do začátku naší další cesty však nepřišla žádná odpověď, tak jsme se rozhodli pokračovat v návštěvách jeskyní, o kterých jsme věděli od minula. Přijeli jsme tam večer a před jedním vchodem jsme přespali. Ráno nás vzbudil pohyb neznámých osob, které na sobě měly speleologické vybavení. Představili jsme se a jeskyňář, který vypadal, že cizí skupinu vede, překvapivě reagoval na mé jméno. Prý mi právě chtěl odepsat na mail... Od té doby s Boazem Langfordem a dalšími členy centra pro výzkum jeskyní při Hebrejské univerzitě v Jeruzalémě spolupracujeme pravidelně.

Jak vlastně fungují speleologové v Izraeli?

Izraelská speleologie se liší od té naší v mnoha směrech. Skutečně aktivních speleologů tu je jen několik desítek a nemají žádnou zastřešující organizaci. Většina je sdružená kolem zmíněného univerzitního centra, někteří z nich však bádají jen jako amatéři. Přitom krasové oblasti tu jsou velmi rozsáhlé a stále se daří nacházet nové jeskyně – třeba tak, že někdo zvedne ten správný kámen nebo vlezle do otvoru, kde před ním nikdo nebyl.

Takže zažívají tu pravou objevitelskou vášně mnohem častěji než u nás?

Zdejší jeskyňáři, a asi i velká část okolní společnosti, chápou výzkum jeskyní jako součást sžívání se s novou domovinou a podporují ho jakožto téměř vlastenecký úkol. Při práci v Judských horách se nám například několikrát stalo, že jsme večer u auta našli zásoby jídla a vody. A dokonce i místní policisté se nás jezdili ptát, jestli nám něco nechybí! To je velký rozdíl v porovnání s Českou republikou, kde se ze speleologie stále více stává čistá zábava a adrenalinový sport.

Co se stane, když objevíte nový podzemní objekt? Nestane se, že si to objevitel nechá pro sebe?

V Izraeli nikoho nenapadne objevenou jeskyni utajovat a chovat se k ní jako ke svému majetku, což je u nás bohužel poměrně běžné. Naopak je tu mezi speleology normální velká otevřenost k jakékoliv účelné spolupráci. A to je velmi příjemné.

Objevili jste něco také vy?

Během působení v Izraeli jsme přispěli k objevu Arazimovy jeskyně, která leží nedaleko Jeruzaléma. Na povrchu nad jejími prostorami jsme začali otevírat nadějnou rozsedlinu plnou skalní suti, izraelští speleologové pak pronikli dovnitř po rozšíření komína jen o pár metrů vedle. Tahle jeskyně je zajímavá tím, že skrývala neobvykle velký počet zvířecích kostí. Nalezli jsme v ní i vlčí zub opracovaný patrně pravěkým člověkem.

A jaký byl váš poslední objev?

Letos jsme nedaleko Meronu odkryli ústí propasti předběžně nazvané Šalamounova. Tu se zatím nepodařilo prozkoumat, je v ní totiž nedýchatelná atmosféra, takže čekáme na přirozenou výměnu vzduchu v zimním období. Kromě toho jsme zmapovali nebo pomohli zmapovat několik převážně vertikálních jeskyní hlubokých až 100 metrů. Samozřejmě navštěvujeme i místní doly, kterých sice není mnoho, ale zase pocházejí z mnoha časových období od chalkolitu (závěrečná fáze doby kamenné, když už znali měď, ale ještě ne bronz) až po druhou polovinu 20. století. Hlubinné doly dnes už v Izraeli nejsou, existují jen ty staré, žádný není činný. Doly z doby kamenné, kde se těžila měď, jsou rozhodně opuštěné už nějaký pátek...

► elf, foto Lukáš Falteisek

Teplický cimes: pro každého něco

O festivalu Teplický cimes, který se v listopadu konal již po sedmé, jsme si povídali s jeho zakladateli Robertem Appelem a Michalem Lebovičem.

Jak vůbec nápad na podobnou akci v Teplicích vznikl?

Letos se konal již sedmý ročník festivalu Teplický cimes – Dny židovské kultury, který pořádá pod záštitou Velvyslanectví Státu Izrael spolek Ulpan Teplice. Před sedmi lety bylo hlavní náplní spolku výuka hebrejštiny, veřejné oslavy svátků Purim a Chanuka, pořádání koncertů židovské hudby či výletů za židovskými památkami v Evropě. Chtěli jsme se někam posunout, a tak přišla manželka s návrhem zorganizovat festival s židovskou tematikou. S ohledem na teplickou minulost – skvělý nápad.

Co všechno bylo k vidění, ochutnání a poslechu a jaká byla návštěvnost a vůbec ohlasy?

Tento ročník byl rozvržen do deseti akcí ve třech týdnech. Začali jsme průvodním slovem rabína Daniela Mayera, kterého si osobně velmi vážím. Slavnostní ráz zahájení festivalu podtrhlo vystoupení mezzosopranistky Barbory Poláškové s písněmi Gustava Mahlera. Následovalo divadelní představení Obchod na korze pražského Divadla X10.

Stálíci našeho festivalu se stává tandem rabína brněnské židovské obce Štěpána Menaše Klimenta a pracovnice místního muzea Pavlína Bouškové. Letos tato dvojice vystoupila s tématy České židovské osobnosti a Židovské osobnosti Teplicka (například roku 1902 v Teplicích narozený americký filmový agent a producent Paul Kohner zastupující mimo jiné herecké osobnosti jako Marlene Dietrich, Greta Garbo, Yul Brynner, Billy Wilder, Liv Ullmann či Henry Fonda). Na přednášku s ochutnávkou izraelských pokrmů šéfkuchaře, vystudovaného konceptuálního umělce a kamaráda v jedné osobě, pana Noama Daroma, jsme byli nuceni dvojnásobně navýšit kapacitu. Zájem o prezentaci izraelské gastronomie opravdu je. Zúčastnila se také konzulka Velvyslanectví Státu Izrael v České republice Lili Ben Harush s manželem Josim. Ohledně kuchařského umění bych ještě dodal, že k téměř každé části programu festivalu připravují členky spolku pohoštění podle židovských kulinařských receptů.

Ve Fokus kafe Teplice, v kavárně, ve které pracují lidé se zdravotním postižením,

pohovořila Alice Aronová o proměnách židovské tematiky v české hrané tvorbě.

Každoročně uvádíme projekci filmu ve spolupráci s Teplickým filmovým klubem. Tentokrát jsme zvolili film Na konci světa doleva zapůjčený z izraelské ambasády.

V rokokovém sále Regionálního muzea v Teplicích vystoupila s hebrejskými písněmi cimbálová muzika Capella z moravského Slovácka. Pro zpříjemnění atmosféry jsme hudbu doplnili o ochutnávkou vín. Prezentaci nedalekého chrámeckého vinařství a vše o výrobě košer vína uvedl vinař Franta Moše Váňa. Pro nejmladší školní generaci jsme v jedné z teplických základních škol připravili loutkovou pohádku na motivy starých židovských pověstí pražského Studia Damúza Golem. Komentátor Českého rozhlasu Jan Fingerland uvedl přednášku na téma Současný Stát Izrael nejprve pro studenty místního gymnázia a poté pro veřejnost v Regionální knihovně Teplice – tam byli lidé opravdu nadšení. Naši ideou je vždy představit v Teplicích zahraniční kvalitní hudební skupinu tematicky související s naším festivalem. Letos nám vypomohl náš učitel hebrejštiny Žeňja Neymar, který zprostředkoval nizozemský Amsterdam klezmer band.

Vypovídajícím ohlasem snad může být vysoká návštěvnost festivalu. Snažíme se k jednotlivým akcím přiřadit historicky, tematicky, ale i kapacitně vhodné prostory. Teplický cimes navštíví každý rok 600 až

700 návštěvníků. Návštěvnost ovšem nelze srovnávat s většími městy.

Akci pořádá Ulpan Teplice. Co je to za sdružení a jaký má vztah k teplické židovské obci?

Jak jsem již zmínil, Teplický cimes pořádá spolek Ulpan Teplice. Skoro každý rok je nutné to vysvětlovat. Náš spolek vznikl po neobnovení kurzu hebrejštiny na Židovské obci Teplice. Již tam jsme se snažili být aktivní, nacvičili jsme např. purimové písně, scénky apod. V našem spolku jsou čtyři lidé zároveň členy teplické obce včetně mne. Vztah k obci bych charakterizoval slovy: platíme jen členské příspěvky. Teplická židovská obec se na festivalu nikterak nepodílí.

Zajímají se tepličtí občané o historii města včetně té židovské? Jaký je vztah k němčině, kterou se zde před válkou mluvilo především?

O historii města včetně té židovské zájem přiměřeně je. Každý rok produkujeme ve formě přednášky část z teplické židovské historie. Nedávna několikaletá spolupráce s drážďanským festivalem Jüdische Musik und Theaterwoche Dresden a hojně navštěvovaná vystoupení několika německých hudebních skupin na Cimesu dokazují, že otázku na němčinu považují dnes za irelevantní.

► **Teplice mají v médiích často příchut' města s nesnášenlivou atmosférou. Protesty proti arabským turistům, nedávná rasistická facebooková kampaň proti teplické škole s romskými, vietnamskými a arabskými žáky. Je to jenom špatný mediální obraz? Jak se žije židům v takovém městě a jaká je odezva na „multikulti“ akce, jako je Teplický cimes?**

Teplice mají své specifické problémy a také je to způsobeno netečností místní rad-

nice. Teplický cimes má za hlavního partnera Gymnázium Teplice, kde studují menšiny vietnamské, ruské, arabské i jiné. Občas se projeví negativní tendence, ale myslím, že nepřekračují četnost jako v jiných městech ČR. Letos lázeňských arabských hostů rapidně ubylo, ani se o tom nikde nepíše. Osobně jsme se na festivalu s negativními reakcemi prozatím nesetkali. To ovšem neznamená, že neexistují.

Jaké jsou plány na další ročník?

V tuto dobu je již dramaturgický plán příštího Teplického cimesu připraven. Držíme se zavedeného schématu: koncert, divadelní představení, přednášky, program pro mladší generace, výstava apod. V současné době se pokoušíme o další model činnosti spolku směrem k nejširší veřejnosti, věc je v jednání. Díky Maskilu za zájem.

Také děkujeme a přejeme hodně úspěchů v dalších ročnících.

► Ptala se Kateřina Mikulcová

Měli jsme to štěstí setkat se s brontosaury

Osobní ohlédnutí za Ruth Bondyovou

Spisovatelka, překladatelka, novinářka a v neposlední řadě také vysokoškolská kantorka Ruth Bondyová (19. 6. 1923 – 14. 11. 2017) o sobě v posledních desetiletích svého života mluvila a psala, např. ve svých pamětech *Víc štěstí než rozumu*, jako o dinosaurovi před konečným vyhynutím. Dodnes těžko myslitelnou a pochopitelnou katastrofu 20. století přežili z jejího rodu nemnozí. Snad také proto nedokázala věřit v Boha, i když tematika víry je v jejích vzpomínkách nejednou přítomná.

Ruth jsem znal díky své pratetě Bole (Boženě Balíkové, provdané Reimannové, později Horecké), s níž chodila před válkou do obchodní školy. Jejich přátelství bylo neuvěřitelně pevné. Poprvé bylo přerušeno v roce 1942 Ruthiným vězněním v Terezíně a dále přes Osvětim na odklízecí práce do Hamburku. Druhá a mnohem delší přestávka ve vzájemných stycích nastala po Ruthině odchodu s brigádou československých dobrovolníků do Izraele na konci roku 1948 a zatčením pratetina manžela Ludvíka Reimanna; Ruth nechtěla Bole korespondenci z Izraele přitížit. Po oboustranném úsilí se obě našly až po roce 1989. Jak vyplývá ze zmínek v Ruthiných pamětech i v nevydaných pratetiných vzpomínkách, síla jejich přátelství se opírala o neustálou leckdy až pubertální schopnost smát se všem životním příkořím, schopnost mít distanc od samé sebe. Obě měly slabost pro náročnější literaturu a obě měly, překročivši devadesátku, také stále neobyčejnou paměť. „Ruth četla modernější literaturu, Čapek, Huxley, Mannové, Feuchtwanger atd. To mi otevřelo nový svět a jsem jí za to dodnes vděčná. Měly jsme svůj specifický způsob humoru a dá se říct, že přes všechny peripetie, kterými nás život obdařil, ho máme dodnes.“ (Božena Horecká: vzpomínky – bez názvu; nepublikováno) Obě spojovala také jejich „malá vlast“ – oblast na přechodu Vinohrad

a Vršovic (ulice Jana Masaryka, Varšavská, Ruská, Havlíčkovy sady, tzv. Grébovka). Jejich přátelství bylo svého druhu intimní společenství proti hrubiánství světa, do něhož byly vrženy. Dokázalo přetrvat téměř osmdesát let. Pratetiny vzpomínky jsem Ruth po Bolině smrti v únoru 2015 zaslal a měla z nich obrovskou radost i smutek zároveň, neboť jejich pravidelným telefonátům byl už bohužel konec.

Když jsem se s Ruth Bondyovou u tety setkal, byl jsem na začátku svého doktorátu a obtěžoval jsem ji s nepříliš povedeným textem o stereotypech. Zřejmě s ohledem na Bole byla ke mně docela mírná, přestože jsem si to nezasloužil. Když jsem později začal pro potřeby své knihy přepracovávat, opravovat, doplňovat jí sesbíranou etnolektní slovní zásobu (*Mezi námi řečeno*), byla mi oporou, nevadilo jí, že ji někdo opravuje, upřesňuje, naopak byla ráda, že se specifickými židovskými výrazy někdo zabývá, že její myšlenky mají pokračování. Bylo skvělé, že jsem se prostřednictvím pratety také mohl na leccos zeptat. Po Bolině smrti jsem pak svoji knihu věnoval právě jejich přátelství. Ruth byla potěšena, napsala mi dva dopisy, v nichž zase trefně opravovala či upřesňovala mé závěry. (Např. podle Ruth *orl* „nežid“ byl u Bondyů běžnějším výrazem než *goj*; navíc jsem u něj opomněl zmínit podstatnou motivaci pojmenování, neboť označuje primárně někoho „neobřezeného“.) Několikrát jsem jí pak ještě zavola, radil jsem se s ní o poezii v terezínském ghettě, ale hlavně jsme mluvili o Bole, která ji chyběla.

Štěpán Balík (1976) je kantor, ale víc učí, než zpívá. Napsal knihu o řeči českých Židů. Se skupinkou nadšenců luští každé pondělí od 20.00 v českobudějovické kavárně Měsíc ve dne jidiš texty. Také tam občas pořádá večery věnované židovským svátkům a aškenázské kultuře.

Je velkým darem, že poslední dinosauri i přes kataklysmata 20. století tady stále jsou či odcházejí teprve nyní a my máme či jsme

Stylizovaná momentka z obchodní akademie (Bole zcela vpravo, Ruth vlevo za ní) z rodinného fotoalba Boženy Horecké.

měli to štěstí se jich ještě na leccos zeptat. Na Ruth byl obdivuhodný její přísný racionální věcný přístup. Jakákoliv alogičnost, nepřesnost, mytické konstrukty, a to i ty týkající se šoa, naivní představy, opravovala, uváděla na pravou míru, nebo bez servítků shazovala ze stolu. Bylo obdivuhodné, jak vás tato dáma v letech dokázala bryskně zastavit a setřít, pokud člověk něco nepromyšleného plácnul.

Shodou okolností několik dní před její smrtí jsem se konečně odhodlal k první důkladné návštěvě Terezína, místa, kde Ruth Bondyová prožila rok a půl se svým prvním manželem Honzou, kde se naposledy loučila se svou maminkou Franzi, která náhle zemřela na otravu krve. Když jsem s ní mluvil v červenci naposledy, říkala, že kdyby se na druhé straně telefonu nikdo příště neozval, je už na druhém břehu. Nějak jsem už neměl sílu jí zavolat, bál jsem se, že by zas měla pravdu. Možná kdybych ji zase nějak popíchl, třeba že můj dědeček se nejmenoval Láďa, jak píše ve svých pamětech, ale Karel, možná by ještě počkala...

► Štěpán Balík

Apikojres

Jak ovlivnila řecká filozofie židovské myšlení? Na jedné straně je snaha se od řeckého životního stylu distancovat, jak vypráví chanukový příběh. Na straně druhé byla přejata některá jména nebo termíny (Alexander, synagoga, afikoman) nebo došlo k inspiraci řeckým myšlením pro vývoj vlastních tradičních konceptů (duše, posmrtný život, vzkříšení).

Chtěl bych zmínit jméno jednoho řeckého filozofa, kterému se nepodařilo být v židovské tradici přijat v pozitivním světle. Tato osobnost je zmíněna v Mišně v Pirkej avot (Výrocích otců): „Rabín Eleazar říká: Čti Tóru vytrvale a měj na mysli, co bys odpověděl Epikúrovi.“ (PA 2:19) V tomto kontextu také toto slovo přešlo do jidiš, a sice s významem skeptik a agnostik, dokonce kacíř nebo nevěřící. Jeden příběh vypráví o studentovi, který vyhledal svého rabína a řekl mu: „Musím se přiznat, že se ze mě stal Apikojres.“ „A jak dlouho jsi studoval Talmud?“ zeptal se rabín. „Pět let.“ „Teprve pět let, a to se opovažuješ nazývat se Apikojrem?“

Epikúros žil v době kolem roku 300 př. o. l., tedy mezi purimovým a chanukovým příběhem a krátce před přeložením Tóry do řečtiny (Septuaginta, 250 př.n.l.), v Alexandrii. V běžné mluvě je spojován s hédonismem a je vnímán jako prostopášník. Cílem člověka je podle něj slast a požitky. Zdá se, že je tato známá informace o Epikúrovi vytržena z kontextu. To, co říká, je vcelku přijatelné přesvědčení, že štěstí je aponie (absence fyzické bolesti) a ataraxie (absence duševního nepokoje). Je to spíše

asketický hédonismus či omezení potřeb na to nejnnutnější, jak píše R.D. Precht ve své knize Dějiny filosofie. Potěšení jako cíl života? Ano, ale to pro Epikúra znamená absenci bolesti těla a absenci nepokoje v duši.

Tyto dva komponenty epikurejského štěstí jsou již blízko židovskému myšlení. K prvnímu komponentu halacha říká: Bolest není vítána a v případě velké bolesti se smí podat tolik morfinu, než bolest zmizí. To se smí i v případě, že se tím nepřímo zkrátí život, ale nikdy se tak nesmí stát se záměrem život zkrátit (Ziz Eliezer, XIII: 87). Druhý komponent je v siduru, který každé ráno opěvuje naši duši (nešama), která je čistá a která tak má zůstat. A o každém svátku zpíváme halel a přejeme si „šuví našší lim-nuchajchí“, necht' má duše dojde pokoje.¹ (Ž 116,7)

Je pravdou, že nemůžeme akceptovat celé Epikúrovo učení s jeho ne zcela monoteistickým přístupem. Je ale také pravdou, že jeho výpovědi jsou často podobné těm v Mišně (je to tedy argument pro Epikúra, nebo pro Mišnu?) Podle Epikúra se člověk stává sku-

tečně bohatým nikoliv díky svému majetku, ale když omezí svá přání. Mišna se ptá „Ejzezu ašir“, kdo je bohatý? a odpovídá: „Hasaméach bechelkó“, ten, kdo je spokojen se svým podílem.² (PA 4:1). To rovněž znamená vychutnat si každý den, dokonce uprostřed pracovního týdne i s jeho povinnostmi a radovat se z maličkostí, i když všední den často žádné radostné zprávy nepřináší.

„Pro Epikúra je moudrý člověk ten, který se naučil regulovat své potřeby a ovládat sám sebe. Osvobozen od falešných tužeb a zbytečných obav svobodně hledí do světa a těší se z mnohých maličkostí.“ (R.D. Precht)

Toto je židovská verze této výpovědi: „Bechól dór vadór chajav adam lir'ót“, v každé generaci by měl každý člověk přijmout představu, „ke'ilu hú jacá mimicra-jim“, jako kdyby byl on sám vysvobozen z otroctví.³ (pesachová Hagada)

► Rabín Tom Kučera, z němčiny přeložila Eliška Pekárková

2 אִיזְהוּ עֲשִׂיר – הַשְׂמֵחַ בְּחֵלְקוֹ
3 בְּכָל דּוֹר וָדוֹר חַיָּב אֵדָם לְרִאיוֹת אֶת עַצְמוֹ בְּאֵלֹ
הוּא יִצָּא מִמִּצְרַיִם

1 שׁוּבֵי נַפְשֵׁי לְמִנוּחֵיהֶם

Staronová Tóra v Olomouci

Již více než měsíc má olomoucká židovská obec možnost předčítat z vlastního svitku Tóry, který jí byl navrácen po téměř osmdesáti letech.

Po zániku synagogy v roce 1939 byl olomoucký svitek odvezen do Prahy, kde byl (podobně jako mnoho dalších svitků a jiných předmětů ze synagog po celém Česku) ulo-

žen ve sbírkách nově vzniklého Ústředního židovského muzea. To, co následovalo, je už poměrně známou historií. Roku 1950 bylo muzeum zestátněno a několik let poté bylo komunistickou vládou prodáno do zahraničí velké množství svitků (téměř 1600) do té doby uložených v michelské synagoze. Tyto svitky dodnes oficiálně vlastní britská organizace Memorial Scrolls Trust, které se se stará o jejich revitalizaci a zapůjčuje je do užívání obcím po celém světě. České svitky tak dnes nalezneme například v USA, Kanadě, Jižní Americe, Austrálii, Velké Británii...

Olomoucký svitek, jehož stáří se odhaduje na 137 let, byl zapůjčen obci Peninsula Sinai Congregation ve Foster City v Kalifornii od roku 1970. Letos na podzim byl navrácen olomoucké obci (resp. zapůjčen do trvalého užívání jejím vlastníkem – Memorial Scroll Trust) a stal se tak vůbec první svitek, který byl ze zahraničí vrácen zpět do Česka.

22. října byl po odborných restaurátorských pracích a opravách provedených profesionálním soferem svitek Tóry slavnostně vnesen do olomoucké modlitebny židovské obce. Samotnému vnesení předcházelo na místě nezbytné dopsání posledních slov do svitku a celá událost byla následně oslavena v prostorách židovské obce. To vše za přítomnosti delegátů z Memorial Scroll Trust a Peninsula Sinai Congregation.

► Redakce, foto: archiv ŽO Olomouc

V pátek 13. 10. 2017 se na půdě domu č. p. 266 v Palackého ulici v Terezíně zaplnily po 72 letech lavice hlediště půdního divadla.

Půdní divadlo v domě č. p. 266

V období ghetta se v těchto prostorách nacházel kabaret. Pomyslel by někdo na to, že se tam někdy vrátí divadlo?

A přeci jenom. Nápad, přání, prosba... kombinace všeho. Na jaře tohoto roku po dohodě vstupují na půdu studenti Přírodní školy Praha se svým profesorem Františkem Tichým k prozkoumání pro ně neznámého

Hodinu před prvním představením se pomalu zaplňuje část ulice před domem, která je pro jistotu uzavřena pro parkování. V 17.15 jsou první zájemci uváděni do improvizovaného hlediště půdního prostoru. Zájem diváků je neuvěřitelně a nečekaně velký, jsou tu rodiče s dětmi, je tu slyšet slovenština. Hlediště je zaplněné do posled-

jící diváci zataženi do děje. Člověk lehce zapomene, že je to už dávno. Pochmurnou atmosféru tehdejší doby doplňují kufrý těch mladých lidí, které ukrývaly vše, co si mohli vzít do transportu. Jak výmluvná a děsivá dekorace. A mladí herci s Davidovými hvězdami na hrudi hrají tak, až se lidem kolem tlačí slzy do očí. Tak přesvědčivá je hra mladých, které dělí generace od smutného osudu jejich vrstevníků před mnoha lety. Přes všechnu tu vrstvu beznaděje a pochybnosti v budoucnost prosvítají záblesky radosti z obyčejných věcí, z okamžitého prožitku přátelství, kamarádského škádlení, ve kterém je zašifrováno i první snad milostné vzplanutí. Věly cit, kterému nezábrání nicota připravených kufrů, povely k nástupu ani pravidelný klapot kolejnič.

Představení končí v ohromném tichu hledících diváků, které po chvilce vystřídá hlasitý a dlouhotrvající potlesk.

Po přestávce a přeskupení lavic v hledišti začíná představení divadelní hry prof. Františka Tichého z pražské Přírodní školy s názvem Tereziánské zvony. Hra o životě chlapců z tereziánského domova Nešarim v době druhé světové války. Silný příběh o tom, jak se kamarádství a odvaha utkaly s temným osudem. Děj vycházející z dobových reálií doplňuje několik zhudebněných básní napsaných dětmi v tereziánském ghettu. Chlapci a děvčata z Přírodní školy nejsou herci v pravém slova smyslu, ale hrají jako o život. Jejich dialogy a projev na improvizovaném jevišti jsou spontánní a srší energií. Příběh chlapců z domova Nešarim není o začínající lásce, je ale prodchnutý obrazy každodenního života v podmínkách tak těžkých, že si je dnešní děti ani v nejhorších snech nedokáží představit. Stínohra, zhudebněné verše, sborový zpěv. Některé obrazy nám připomněly Rychlé šípy. Závěrečná píseň končila v bouřlivém potlesku.

Ale večer ještě neskončil. Další překvapení čekalo užaslé obecenstvo. Z první řady před jevištěm k přítomným promluvil pan Toman Brod. Muž, který jako dítě prožil čas v tereziánském ghettu. Pan Brod v tom okamžení umocnil dojmy všech přítomných a stal se dalším velkým protagonistou tohoto večerního představení, kdy svou přítomností a svědectvím spojil minulost se současností.

Nebe nad střechou půdního divadla ztemnělo do fialova a objevily se první hvězdy. Odešel poslední divák a chlapci a děvčata z Přírodní školy spěšně balili kulisy. Nakonec i půda osiřela...

■ Libor Beránek, Nadace Terezín

Mladí herci s Tomanem Brodem pamětníkem tereziánského ghetta.

tajemství. Odkrývají vrstvy prachu na pozdním trámu, objevují papírové tabulky s číslicemi, fotí si Davidovu hvězdu, zkoumají každý trám, omítku, vše pečlivě zaznamenávají. A pak přišla otázka, jestli by se tady dalo zahrát znova divadlo jako tenkrát, v době ghetta? Co na to spolumajitelé domu, kteří dlouhá léta odmítali jakoukoliv snahu o rehabilitaci těchto prostor jak ze strany Památníku Terezín, tak i jiných subjektů?

Souhlas majitelů domu byl přeci jen vydán pro jednou a navždy! Příprav na jediný den hraní v unikátním prostoru se ujímá Nadace Terezín. Dva dny se provádí úklid, metrák smeteného prachu s hoblovačkami z podlahy, každý trám a latě se vysávají průmyslovým vysavačem, dolů se stěhují poslední zaprášené krámy a nahoru zase lavice a prkna na improvizované pódium.

Pátek třináctého. 13. 10. 2017 po dvou dnech příprav půdního prostoru. Budou se hrát dvě divadelní představení. První vystoupila ZUŠ Litoměřice s hrou Jak daleko je daleko aneb léto Ludvíčka Adlera a potom Přírodní škola Praha s představením Tereziánské zvony. Na facebooku mají obě představení neuvěřitelných dvěstěsedmdesát sdílení během pár dnů po zveřejnění. Na představení je vytvořena rezervace. Obavy, zda vůbec někdo přijde, střídá nejistota, zda ten avizovaný zájem přetavený do divácké účasti zvládne technicky dům a konstrukce půdy.

ního místečka, všechny lavice, dodané židle jsou obsazené a řada lidí stojí.

Ještě než setmělo hlediště, předstoupil před diváky prof. František Tichý, jeden z akterů večera, aby upozornil přítomné na hebrejský nápis zdobící zeď půdního prostoru. Ten nápis, který se podařilo organizátorům po více než 70 letech rozluštit, je žalm č. 136 Oslavujte Hospodina, nebo jest dobrý... A tak je spěšně vyhledáno hudební zpracování, natištěn text a ten rozdan přítomným. V doprovodu komorní kytary zní z hrdel překvapených diváků v hledišti teskné tóny žalmu a zpěv, tu nesmělý a tu sebejistý prochází skrze tašky střechy a stoupá k nebesům večerní oblohy jako symbolická modlitba za dobrou myšlenku, jako prosba o spojení dob minulých s dneškem a jeho pochopení.

Začíná představení litoměřické ZUŠ. Jak daleko je daleko aneb léto Ludvíčka Adlera. Hra Lenky Pařízkové, učitelky literárního dramatického oboru, na motivy knihy Arnošta Lustiga Zloděj kufrů. Ústřední linií představení je příběh Ludvíčka a Markétky, kteří se snažili přežít a nezoufat v době segregace, transportů a válečného běsnění. Inscenace není ani tak „oživením“ prostředí tereziánského ghetta, jako spíše zpodobnění křehkého a silného vztahu dvou mladých lidí, který balancuje na hranici přátelství a první lásky. Představení se hraje v kruhu obklopeném hledištěm. Tak jsou okolo sedící i sto-

Chatam Sofer

Údajne to bol „malý, chudý červenobradý muž so žiariacimi očami, nad ktorými bolo husté obočie“. Podľa iného zdroja „nedosiahol ani len strednú výšku a nebol ani mocne stavaný, bledú tvár lemovala neveľká ryšavá brada“. Vynikali v nej oči, ktoré „z bledého obličaja žiarili miernym nebeským ohňom“.

Napriek nízkemu vzrastu si získal obdiv a autoritu. Ako spomínal Josef Grünsfeld: „Pisateľ týchto riadkov mal to šťastie, že mohol hovoriť s múdrymi starcami, ktorí boli žiakmi tohto kniežata vedomostí. Keď hovorili o svojom veľkom majstrovi, vždy na znak úcty povstali zo svojho miesta a trasúcim sa hlasom potvrdzovali, že Chatam Sofer bol Maloch ha Šem Zebooth (anjel pána zástupov).“ Napísal uznávané komentáre Tóry a Talmudu, Responzá Chatama Sofera sa dodnes študujú v ortodoxných ješivách. Nezmieriteľne bojoval proti Haskale, ale napísal aj básnickú zbierku Širat Moše (Mošeho pieseň), ktorá vyšla až po jeho smrti. Kniha pamäti (Sefer hazikaron) približuje napoleonské obliehanie Bratislavy, ale aj význam, aký pripisoval snom a znameniam. Tieto (a mnohé ďalšie aktivity) tvoria rabínsku zložku osobnosti Chatama Sofera.¹ Nehovorí ale, akým bol synom, manželom, otcom.

Narodil sa v roku 1762 vo Frankfurte nad Mohanom. Už ako štvorročný žiak v chederi spochybnil melamedov výklad verša Tóry. Keď mal 10 rokov, otvorene nesúhlasil s názormi frankfurtských rabínskych autorít. Výsledkom bol konflikt s otcom, ktorý musel riešiť bejt din. Rozhodol, že otec so synom nesmú spolu preberať náboženské otázky. Aj preto chlapec odišiel z rodičovského domu k svojmu učiteľovi Natanovi Adlerovi. Po štúdiách na ješive v Mainzi sa vrátil domov, ale zakrátko spolu s rabínom Adlerom opustil rodné mesto.

Moše Schreiber žil vo svete Tóry či Talmudu, ale v dôležitých chvíľach dokázal presadzovať netradičné riešenia. Potvrdilo sa to, keď sa v roku 1785 zasnúbil so Sárrou Jerwitzovou, ovdovenou dcérou prostějovského rabína. Jej brat Hirsch bol úspešným

obchodníkom. Podľa Barucha Myersa (1997: 27) „dohodli sa, že budú štyri roky žiť v Hirschovom dome, aby umožnili Chatamovi Soferovi pokračovať v štúdiu bez toho, aby si musel zarábať na živobytie“. Mladý snúbenec odcestoval do Frankfurtu, aby si vyžiadal matkino požehnanie. Prv než stihol vysvetliť dôvod svojej cesty, matka vyslovila želanie, aby sa vrátil domov. S otázkou či ju má poslúchnuť, alebo dodržať sľub, ktorý dal Sáře Jerwitzovej, sa obrátil na rabínov N. Adlera a P. Horowitza. Výsledok napovedá o Soferovej osobnosti: „Obaja dospeli k názoru, že zasnuby boli veľkou chybou, pretože sa uskutočnili bez súhlasu matky, ktorý je podľa príkazu Tóry rozhodujúci: „cti svoju matku“. Chatam Sofer však nechcel za žiadnu cenu porušiť svoje slovo, ktoré bolo pre neho viac ako všetky rady a želania jeho vlastnej matky a názory jeho najbližších a najväznejších učiteľov.“ (Myers 1997)²

Soferove rozhodovanie ešte viac skomplikoval familiantský zákon, ktorý Židom narodeným mimo územia Moravy zakazoval uza-

tvárať tu manželstvo. Chatam Sofer preto uvažoval, že vyhoví matke a zasnuby zruší. Napísal do Frankfurtu rabínovi Horowitzovi, keď ale nedostal odpoveď, na sviatok Lag ba Omer v roku 1787 sa v Strážnici, teda za riekou Moravou, oženil. Rabínova negatívna odpoveď prišla už neskoro.

Manželia nemali vlastné deti, ale adoptovali sirotu z pribuzenstva. V roku 1812 Sára zomrela a Sofer sa o niekoľko mesiacov znovu oženil. Druhá manželka Seril, ovdovená dcéra slávneho rabína Akivu Egera z Poznane, zomrela v roku 1832 vo veku 42 rokov. Ešte predtým sa manželom narodilo 11 detí. O tri roky neskôr sa Sofer tretí raz oženil. Zobral si vdovu po talmudickom učencovi Cvi Hirsch Hellerovi a žili spolu až do jeho smrti.

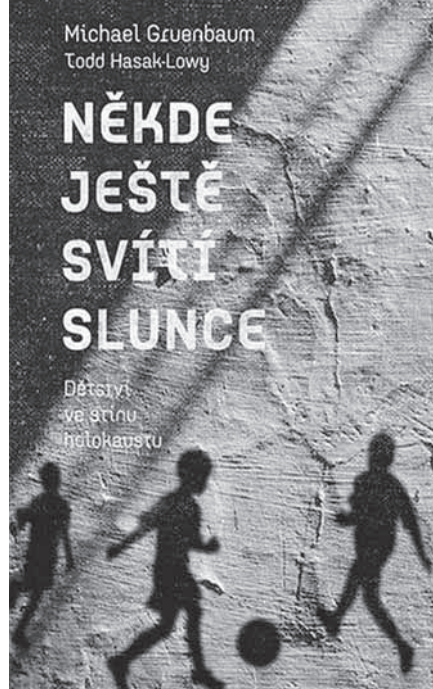
Chatam Sofer vieru pokladal za najvyššiu hodnotu. Venoval množstvo času modlitbám a štúdiu Tóry. Bol som zvedavý, ako sklbi tieto priority, keď sa mu v zrelom veku postupne narodili štyria synovia a sedem dcér. Odpoveď priniesol život: V roku 1819 všetky deti vážne ochoreli a on sa intenzívne modlil za ich vyliečenie. Ako uvádza B. Myers (1997: 35): „Prejavila sa tu aj jeho nadľudská schopnosť kontrolovať svoje emócie, pretože nezameškal ani hodinu vo svojom pravidelnom študijnom programe.“ Podobne reagoval o niekoľko rokov, keď zomrel štvorročný syn Jicchak Lejb. „Pretože Sukot je, čas radosti“, prikázal svojej rodine zanechať smútok a radovať sa po celý týždeň trvania tohto sviatku, aby splnili b-žie prikázanie, vo sviatok sa budeš radovať. Až po skončení sviatku začal smútiť. Všetky ostatné deti sa vyliečili.“

Chatam Sofer hlásal, že všetko nové Tóra zakazuje, v osobnom živote však musel v dôsledku premien spoločnosti a židovskej komunity zvládnuť množstvo kritických situácií. Študoval a pracoval v Mainzi, Frankfurte, Boskovicích, Prostějove, Strážnici, v Novom Meste nad Váhom či v rakúskom Mattersburgu. Mal 3 manželky a 11 detí. Zomrel v roku 1839 v Bratislave, kde bol 33 rokov hlavným rabínom. Ani po smrti však nenašiel pokoj...

► Peter Salner, Ústav etnológie SAV, repro: archiv P. Salnera

¹ Jeho otec bol zbožným pisárom Tóry. Z toho vzniklo priezvisko Sofer (hebr.) alebo Schreiber (nem.), čo v preklade znamená „pisár“. Akronym Chatam sa skladá zo začiatkových písmen jeho najslávnejšieho diela Chidushe Tora Moše (Mošeho komentáre Tóry).

² Možno ešte lepším dokladom týchto schopností je fakt, že presvedčil súčasníkov, aby schválili post hlavného rabína mesta ako dedičný v jeho rode. Až do šoa túto funkciu zastávali ďalšie 4 generácie Soferových potomkov.

Pozoruhodnou knihu (nejen) pro mládež vydalo nakladatelství P3K. Kniha **Někde ještě svítí slunce** je na rozdíl od mnoha jiných psána skutečně pohledem dvanactiletého kluka, a to od doby ještě předválečné až po osvobození. Americký spoluautor Todd Hasak-Lowy, který zpracoval Mišovy vzpomínky, dokázal dát knize přímo „foglarovskou“ formu. Historky v „deníku“ jsou vtipné, napínavé, živé a uvěřitelné, zdánlivě se stále nic neděje. Přesto je čtenář vtažen do napínavého příběhu, kde jde však o víc než o ježka v kleci. Pokud tedy nevíte, jak o holocaustu mluvit s dětmi, vnučaty nebo žáky, je to ideální výchozí bod.

Michael Gruenbaum se narodil v roce 1930 v Praze a dětství prožil v Holešovicích. V roce 1942 byl s matkou a sestrou deportován do Terezína, kde se díky matčině odvaze a šikovnosti udrželi až do osvobození. V roce 1948 emigrovali z Československa a po dvou letech na Kubě se konečně dostali do USA, kde Michael vystudoval, oženil se a žije zde dodnes. Má tři syny a čtyři vnoučata. S matkou i sestrou si v USA vybudovali nový hezký život. S Mišou jsme si povídali o práci na knize, vlastní paměti a psaní pro mládež.

Jaká byla spolupráce s panem Hassak-Lowy? Bylo těžké odevzdat mu své vzpomínky, nebo jste tvořili spolu? Nebo nezaujatý spoluautor pomáhá i s vybavováním a oživováním vlastní paměti?

Původně příběh vyprávěl plyšový medvěd, který nám zachránil život. Dva a půl roku jsem zkoušel najít nakladatele a bez úspěchu. Obeslal jsem asi 80 literárních agentů a nic. Pak jsem napsal přímo asi 80 nakladatelům a taky žádný úspěch. Po dvou a půl letech smůly mi zavolal editor z Aladdin books, odkud mi poslali profesionálního spisovatele. Když vybraná spisovatelka odevzdala část první verze textu,

Někde ještě svítí slunce: Dětství ve stínu holokaustu

nakladatel to odmítl! Pak našli Todda. Přijel mne navštívit na pár dní. Zrovna přebíral cenu za své dílo v Londýně a tak se vydal i do Prahy a Terezína a všechno si prohlédl. Trval jsme na tom, aby kniha začínala v době, než jsme museli do Terezína a dalších lágrů. Cítil jsem, že o tomhle období toho nebylo mnoho napsáno.

Když mi Todd začal posílat první texty, paměť se nastartovala a začal jsem si vybavovat zapomenuté události. Neměli jsme mnoho neshod, kromě jedné věci. Totiž Todd si vybíjel kapitolu o tom filmu, který jsem viděl tajně v kině. Byla to zábavná historka, ale nemělo to nic společného s příběhem. Chtěl jsem ukázat hlavně, jak bylo nebez-

Michael Gruenbaum.

pečné vůbec jít tehdy do kina. Tedy pro židovského kluka.

Ten příběh je vlastně velmi jednoduchý. Hrdina neopustí Terezín a ty největší hrůzy se mu vyhnou. Přesto je atmosféra strachu všudypřítomná a stoupá. Jsou už dnes lidi otrlí a zvyklí na všechno?

Když mě zvou, abych někde mluvil o své knize, беру s sebou i kamaráda Mišu Krause z Náchoda. Byl také v Terezíně, ale měl tu smůlu, že byl poslán do Osvětimi, Mauthausenu a po pochodu smrti osvobozen v Gunskirchenu. Cítím, že můj příběh je jen částí příběhu holokaustu. Vyprávím o podmínkách v Terezíně a životě před tím. Kamarád pak pokračuje vyprávěním o tom, co se stalo s lidmi poslanými „na východ“. Myslím, že na téma našeho strachu v Terezíně je nejlepší film *Transport z ráje*. Ačkoliv cítím, že holocaust je trochu pasé, je jasné, že si ho lidé mají připomínat stále. A navzdory našim stálým připomínkám se podívejte na současný svět. Co se děje v Jemenu, Myanmaru

a mnoha dalších zemích, etnické čistky se dějí stále, a když je to někde daleko, lidi tomu nevěnují pozornost.

Když jste v padesátých letech přijeli s matkou a sestrou do USA, vyprávěli jste o svých zážitcích? Jak na to lidé reagovali?

O naši zkušenosti během druhé světové války jsme nikomu neřekli. Nemluvil jsem o tom ani se svými třemi syny, protože jsem měl pocit, že nikdo, kdo nebyl v takové situaci, nemůže pochopit, co se nám přihodilo. Změnilo se to, až když se moje žena Thelma rozhodla udělat rozhovory se všemi přeživšími kluky z mého pokoje 7 v L417 v Terezíně. Najezdili jsme přes 45 000 mil po celém světě, abychom „kluky“ vyzpovídali. Emigrovali do různých zemí, Austrálie, Brazílie, několik zemí v Evropě, Kanada, USA. Napsala pak knihu *Nesarim: Child Survivors of Terezin*.

Je knih a filmů o holocaustu málo, nebo už moc?

Netřeba dodávat, že naše generace se chystá zmizet ze scény, a proto je životně důležité získat ještě co nejvíce informací od těch, kteří přežili. Tyto informace musí být veřejně dostupné, tedy jako knihy nebo filmy. Je to pro mě úplný obrát oproti tomu, co jsem dělal celý život. Jsou tady kluby „Německo židovského dialogu“, kde děti nacistů zkouší diskutovat o tom, co dělali jejich rodiče a prarodiče. Ačkoliv oni za to nenosou žádnou zodpovědnost. Zrovna včera v noci jsem viděl moc dobrý izraelský film. Agent je vyslán, aby našel a zabil starého nacistu. Najde ho na večírku u jeho přítele. Syn toho muže nemůže plán splnit, ale vnuk nacisty svého dědu tak nenávidí za to, co udělal, že vypne přívod kyslíku, který dědečka držel při životě.

Je to kniha pro mládež. Bylo těžké psát pro tuhle skupinu? Jak děti na knihu reagoji?

Máme přes 100 hodnocení na Amazonu, většinou od dospělých. Todd je spisovatel knih pro mládež, takže ví jak na to. Společnost Scholastic, což je skvělý kanál do škol a knihoven, začne s distribucí příští měsíc. Facing History & Ourselves je organizace, která se přes 40 let zaměřuje na výuku o holocaustu a je napojena na asi 15 000 učitelů po celém světě. Nás také podporují a budou knihu šířit do škol.

► Ptala se Kateřina Mikulcová

Haličské muzeum uchovává památku na bohatý život polského židovstva

Kdo navštíví židovský Krakov, neměl by v žádném případě opomenout Haličské židovské muzeum, které se nachází jen pár kroků od obvyklých turistických cílů.

Haličské muzeum vzniklo roku 2004 v budově, která začátkem 20. století sloužila jako mlýn. Dnes moderní, post-industriální budova svědčí o pestrém životě židů polské části Haliče. Zakladateli muzea byli Chris Schwarz, fotograf, dobrodruh a cestovatel a antropolog Jonathan Weber. Weber se intenzivně zabýval studiem polské židovské Haliče, mnoho let putoval od místa k místu a mapoval doposud viditelné památky na židovský život v haličských městech, vesnicích, ale i na polích a v lesích. Jeho výzkum měl být završen publikací *Traces of Memory: The Ruins of Jewish Civilization in Polish Galicia* (kniha vyšla roku 2006 v nakladatelství Littman Library of Jewish Civilization), pro kterou Weber potřeboval pořádit také fotografickou dokumentaci. Právě tato potřeba svedla oba muže dohromady a dala vzniknout projektu *Traces of*

Na několika stovkách snímků s krátkým popiskem výstava představuje vše, co zbylo z dob největšího rozkvětu haličského židovstva, neopomíjí život ve městech ani na vesnici, ukazuje také vše, co zůstalo po koncentračních táborech, stejně jako hroby polských obyvatel, kteří židům během války pomáhali. V neposlední řadě snímky zachycují život moderního polského židovstva.

Deník Riwky Lypszyc svědectvím o životě v Lodžském ghettu

Mimo stálé výstavy *Traces of Memory* muzeum pravidelně hostí také výstavy sezónní. Do 31. března je možné navštívit výstavu *The girl in the diary. Searching for Rywka from the Łódź ghetto*, která mapuje příběh malé Riwky Lypszyc. Roku 1945 našla ruská lékařka Zinaida Berezovskaja v osvobozeném koncentračním táboře

Lypszyc byla uvězněna v Lodžském ghettu a po smrti otce, který byl nacisty ubit přímo na ulici, se o děti matka starala sama. Po smrti matky se Riwka stala hlavou rodiny, velmi blízké jí byly také její sestřenice Ester, Hana a Mina, které pro ni byly v nelehkých situacích největší útěchou. Riwcín popis života v ghettu výstava doplňuje odbornými výklady lékařek, historiček, psychologek a také rabínek. Návštěvník tak získá ucelený pohled na život v Lodžském ghettu a na způsob, kterým jej náctiletá dívka mohla prožívat. Výstava zdůrazňuje ženský pohled na válku a nelehkou roli dospívající ženy v krajních životních situacích. Veškeré komentáře, které výstavu doprovázejí, byly totiž sepsány výhradně ženami. Výstava tak usiluje o představení opačného pohledu, než se kterým se běžně v souvislosti s druhou světovou válkou setkáváme. Svět Riwky byl světem ryze ženským, ve kterém ženy hrály ústřední roli a ve kterém se struktura světa rozvíjí především na pozadí vztahů mezi ženami. Výstava se soustředí právě na tento okamžik a přivádí návštěvníky do společnosti žen, které Riwka popisuje ve svém deníku a sleduje jejich společný osud.

Příběh Riwky ale nekončí v Lodži. Po likvidaci ghetta roku 1944 byla Riwka spolu se svou sestrou Cyporou a třemi sestřenicemi deportovány do koncentračního tábora Auschwitz-Birkenau, kde byla Cypora ihned polána do plynové komory. Riwka tak zůstala poslední z rodiny pouze se svými sestřenicemi. Spolu s nimi byla před postupující sovětskou armádou odeslána do tábora Gross-Rosen, kde byla přiřazena k nuceným pracím. Roku 1945 dívky přežily pochod smrti do německého tábora Bergen-Belsen, kde se dožily osvobození. Riwcína stopa končí v nemocnici ve městě Niendorf, kam byla přesunuta kvůli nemoci a přílišné slabosti, která zabraňovala v evakuaci do Švédska. Poslední nalezenou zprávou o Riwcce byl vysídlovací dokument z 10. září roku 1945. Žádný dokument dokazující její úmrtí nebyl nikdy nalezen.

Text deníku Riwky Lypszyc byl přeložen do angličtiny a publikován pod názvem *The Diary of Rywka Lypszyc* roku 2014 v San Francisku. Deník sám byl věnován pozůstalým a v současnosti je uschován v památníku Yad Vašem.

► Text a foto: Kamila Kohoutová
www.galiciajewishmuseum.org/en

Sezónní výstava mapující příběh malé Riwky Lypszyc potrvá do 31. března.

Memory. A Contemporary Look at the Jewish Past in Poland, který se nakonec stal permanentní výstavou muzea. Na projektu oba muži pracovali téměř deset let, během kterých pořídili na tisíce snímků zachycujících zbytky židovského osídlení polské části Haliče.

Výstava zachycuje lokální židovskou historii velmi neotřelým způsobem. Na rozdíl od většiny židovských muzeí prezentují cích židovské artefakty, které byly již dávno vyřazeny z běžného užívání, nebo kusé informace o židovských zvyklostech a kalendáři, nabízí haličské muzeum pohled opravdu čerstvý. Muzeum se snaží uvést na pravou míru zažitě stereotypy a mylná přesvědčení, která jsou v Polsku dodnes spojována s židovskou minulostí.

Auschwitz-Birkenau pohozený školní sešit. Na své objevení si ale deník Riwky Lypszyc musel počkat dalších šedesát let, dokud jej v knihovně tou dobou již zesnulé lékařky neobjevila její vnučka. Jen její zásluhou se deník dostal do Spojených států, kde byl přeložen z polštiny do angličtiny a kde započala zdoluhavá práce pátrání po stopách Riwky a její rodiny. Deník si Riwka začala psát v říjnu roku 1943 v Lodžském ghettu, na sto dvacet stranách se tak rozehrává velmi citlivý popis každodenního života v ghettu. Riwcíniny zápisky ale neobsahují jen popis jejího života, zachycují především její vlastní úvahy nad životem, vírou v Boha a později i nad ztrátou rodičů a sourozenců.

Riwka byla nejstarší ze čtyř dětí Jakuba Lypszyc a Sary Miriam Zelewer. Rodina

Minikurz hebrejského jazyka

pro samouky

5. lekce

Psaní a čtení samohlásek

V hebrejštině existuje systém vokalizace, tzv. *tiberiadská punktace*, která se ale v běžných textech nevyužívá. Setkat se s ní můžeme například v biblických nebo liturgických textech (které se píše zásadně s punktací proto, aby nemohlo dojít k případnému zkomolení slova) nebo také ve slovnících a učebnicích hebrejštiny, kde slouží pro výuku správné výslovnosti neznámého slova. Uvádíme jako příklad slabiky s použitím písmene „m“. To, zda je samohláska krátká nebo dlouhá, souvisí s určitými gramatickými pravidly, v běžné výslovnosti se ale rozdíl mezi nimi stírá.

	dlouhá	krátká	poloviční („malé“ a, e, o)
ma	מָ*	מַ**	מְ
me	מֶ	מֵ	מֶ
mi	מִי	מִ	
mo	מֹ	מֻ	מֻ
mu	מוּ	מֻ	

* v některých případech (v nepřizvučné slabice končící souhláskou) se znak vyslovuje jako o

** znak pro krátké „a“ psaný na konci slova pod písmenem מ, se vyslovuje před tímto písmenem (tedy „-ach“ namísto „-cha“)

Další znaky a pravidla:

מ (dageš) s tečkou uprostřed písmene jsme se již setkali v prvních lekcích v souvislosti se změnou výslovnosti u písmen כ, ב, פ.

Stejnou funkci má u písmen מ, ד, ג – u těch se ale do dnešní doby nezachoval rozdíl ve výslovnosti. Všechna tato písmena se však řídí stejnými pravidly: tečka se v nich píše na začátku slova, po souhlásce a ve zdvojené hlásce.

(Tečka v písmenu může znamenat také zdvojení, ke kterému dochází např. v souhlásce, která následuje po samohlásce.)

Zpravidla se nepíše u písmen מ, ע, ח, ה, א.

ה (mapik) znamená výjimečné vyslovení písmene ה na konci slova jako „h“ (i v tomto případě čteme krátké „a“ před souhláskou, tedy ה jako „-ah“).

ש (ševa) označuje absenci samohlásky. V některých případech (na začátku slova, pokud jsou dvě ševa za sebou a pod zdvojenou hláskou) se čte jako malé „e“.

Zpravidla se nepíše u písmen מ, ע, ח, ה, א (kde bychom čekali ševa, najdeme u nich obvykle znak pro malé a, případně e nebo o).

Nutno podotknout, že ze všeho existují výjimky. Nicméně seznámení se základními pravidly vám stačí na to, abyste se nyní pustili do čtení:

Zkuste přečíst několik mezinárodních slov i s punktací:

רְדִיאוֹר ... חֲנֻכָּה ... דְּאוֹדוֹרְנֵט ... סוּפֶרְמַרְקֵט ...

Až si budete jistější, můžete přečíst biblický text

z 1. knihy Mojžíšovy (1. kapitola, verše 1–5):

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ.
וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְחָשֶׁךְ עַל-פְּנֵי תְהוֹם; וְרוּחַ
אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל-פְּנֵי הַמָּיִם.
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהי אוֹר; וַיְהי-אוֹר.
וַיֹּרָא אֱלֹהִים אֶת-הָאוֹר כִּי-טוֹב; וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין
הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ.
וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לַיְלָה; וַיְהי-עֶרֶב
וַיְהי-בֹקֶר, יוֹם אֶחָד.

Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi.

Země byla pustá a prázdná a nad propastnou tůňí byla tma. Ale nad vodami vznášel se duch Boží.

I řekl Bůh: „Bud' světlo!“ A bylo světlo.

Viděl, že světlo je dobré, a oddělil světlo od tmy.

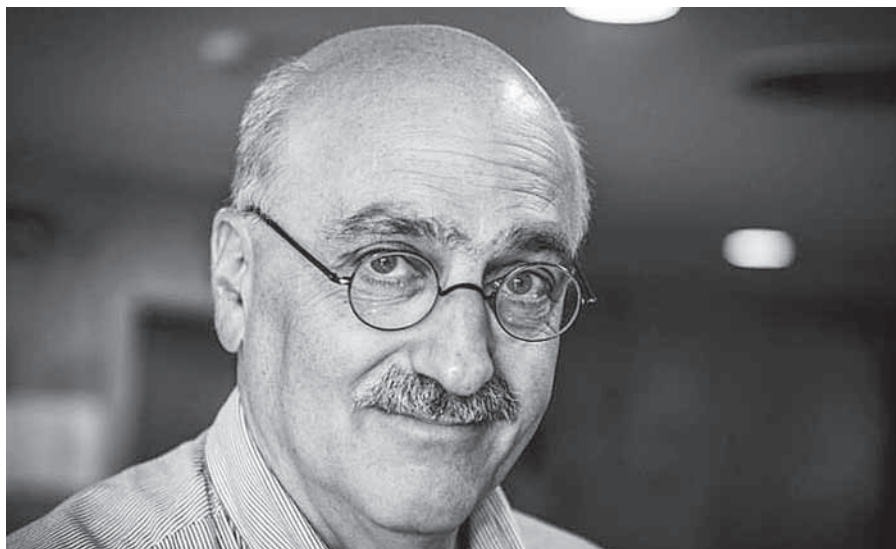
Světlo nazval Bůh dnem a tmu nazval nocí. Byl večer a bylo jitro, den první.

(Český ekumenický překlad)

► Připravila Ráchel Polohová

klíč k řešení najdete na straně 17

Pavel Štingl: české instituce pracující s pamětí poněkud drtí každodennost

Co vás přivedlo k nádraží Bubny? Jak jste přišel na myšlenku památníku ticha v Bubnech?

Se mnou je to takový jednoduchý vývoj. Když jsem totiž už natočil tolik dokumentů, které jsou o příbězích, kterým říkáme velký příběh 20. století, tak člověk už dost dobře ví, jak se s tímto tématem dá pracovat, co lze nalézt v archivech a co jak využít.

Narazil jste během vašeho projektu na nějaké problémy? Při získávání podpory nebo při zajištění potřebných formalit?

Pokud máte nějaký objekt k celkové rekonstrukci, musíte nejprve zajistit projekt a pro ten pak stavební a územní povolení. To jsou obvyklé a ne úplně snadné procedury. Paradoxně u památníku v Bubnech to bylo o něco jednodušší. Vše okolo drážního území je totiž většinou šíleně složité a pro nás i nepochopitelné. Železnice je stát ve státě. Náš záměr je ovšem pro vlakový provoz tak atypický, že mnoho věcí se schvaluje na výjimky. Naštěstí náš záměr kvitují dráhy i správa železnic s porozuměním. V mnohých věcech nám vyšli vstříc, přestože jejich obvyklá role je úplně jiná, nikdy se s podobným záměrem nesetkali.

Daleko horší je otázka financování. Zažil jsem devadesátá léta, kdy převážně panovala dobrá vůle a na vše se našly peníze i ve chvíli, kdy ony projekty byly zdánlivě velmi riskantní. Jsme v situaci, kdy experimentujeme nejen s vůlí. Bohužel vstupujeme do konkurenčního prostoru s muzei, se kterými bych docela rád spolupracoval a nikoli soutěžil. Nikdo se k nám nestaví vyloženě

nepřátelsky, všichni souhlasí s tím, že něco takového jako památník v Bubnech vzniká, ale ve chvíli, kdy se střetneme na jednom rozpočtu grantů Ministerstva kultury, tak je z toho v některých případech docela nepřímý souboj.

Když jsem s projektem památníku v Bubnech začínal, tak jsem ihned šel na židovskou obec. Řekl jsem, že toto téma nelze dělat bez nich a že mám v úmyslu z toho nádraží udělat kvalitní památník. Zdůraznil jsem, že toto není prostor ke konkurenci, na tomto tématu nelze soutěžit, toto není téma, na kterém bychom mohli pracovat každý zvlášť. Navrhl jsem, že rád objasním v průběhu vývoje cokoliv, co jim nebude jasné,

a že rád odprezentuji postupné fáze vývoje projektu. Obec bohužel moc nejeví zájem o to, co se v Bubnech děje. Na naše kulturní akce přicházejí jednotlivci, pamětníci z Terezínské iniciativy. Nedávno se situace po čtyřech letech trochu zlepšila, sepsali jsme společné memorandum, že různé instituce podporují, aby tento památník vzniknul. Podepsala jej také pražská obec, Federace židovských obcí, NFOH a další subjekty, které jsou s tématem spojené.

Také musím zdůraznit, že památník v Bubnech bude muset někdo provozovat. Neříkám, že to budu já, a neříkám, že to bude naše společnost (*ops. se dnes statutárně na provozování objektů nehodí*).

Ted' hlavně vím, že tato věc má vzniknout a my ji musíme dotáhnout do životaschopného stádia. To je rolí této neziskové společnosti. I když by takové zadání měl vlastně řešit stát. Současná situace zbytnělé byrokracie však ukazuje, že vývoj nového památníku je snadnější udělat pokud možno jinde než na státní půdě. Podívejme se třeba jen na to, jak dlouho se diskutuje o Letech u Písku... Proto je třeba jít cestou, která se nabízí, a teprve pak bych rád hovořil o tom, kdo to převezme a kdo s tím bude dál pracovat systematicky.

Nicméně se domnívám, že nás konečně přestávají instituce spojené tématem válečné historie vidět jako konkurenci, a byť se všechno děje pomalu, tak všem začíná docházet, že naše záměry nejsou prvotně komerční, ani nesledujeme jen nové povrchní gesto.

Myslíte si, že židovská obec udržuje s vaším projektem vlnné vztahy mimo jiné i kvůli tomu, aby zůstala nad věcí? Aby si uhládila svoji výsostnou pozici?

Židovské muzeum je nejnavštěvovanější památka v Praze a stejně tak Terezín má svou stálou klientelu. Návštěvníci do těchto institucí přicházejí sami, a proto nejsou nuceny k nějakému výraznému vlastního rozvoji. I když teď se mi zdá, že také hledají nové cesty komunikace, hlavně v souvislosti s odchodem válečné generace. V poslední době se snaží už taky reflektovat současnější témata. Dokážu si dost dobře představit, že tragická epizoda válečné historie i její kulturní dopad – tedy rozpad meziválečné identity Prahy typické svým česko-židovsko-německým dialogem – se klidně může v Bubnech řešit s naprostou jasnou návazností na pražské Židovské muzeum. Můžeme z Památníku tichu v Bubnech logicky odkazovat návštěvníky do Židovského muzea na to, aby se tam se zájmem dozvěděli zase něco víc o předválečné minulosti židovské komunity. Vyžaduje to určitou koordinaci a případně společnou práci na scénáři určitých

částí expozic. Dokázal bych si představit, že by na sebe mohly tyto dvě instituce skvěle navazovat. To se podle mne určitě jednou stane. Všechno potřebuje svůj vývoj. Všechno má také svůj rytmus. Docela chápu, že instituce, které zatěžuje každodenní provoz a musí řešit všechny současné byrokratické šikany státu, nemají čas na kvalitní rozvoj. Proto jsem k nim taky tehdy nepřišel a neřekl: „Podívejte, mám tady takové nádraží, super projekt a teď se toho ujměte.“ Hledáme pomalu cestu, jak spolupracovat s Muzeem hlavního města Prahy, Židovským muzeem a dalšími. Naším hlavním partnerem vývoje je DOX.

Co politici, angažovali se nějak?

Vždycky jsou politici, kteří to vezmou za své. Musím říct, že spektrum se úží. Před lety jsem spolupracoval společně s Tomášem Töpferem, který byl tehdy senátorem a měl díky tomu docela slušnou podporu, řekl bych, „těch slušných“.

Kdo si Bubny překvapivě vzal za své, je současná primátorka Adriana Krnáčová. Ta nám slíbila financování a zatím to vypadá

dobře. Myslím, že to udělala ze svého titulu vystudované kunsthistoričky a že zareagovala na dobře vypracovanou studii. Nemluví o tom, že teď je na magistrátě problém s převísem investičních financí, protože politická diskuse o investicích už dlouho nemá nějaký výrazný směr. V každém případě primátorka Prahy pochopila, že když dá do tohoto projektu peníze, tak to nebude trapné.

V Praze se v posledních letech nedaří uspokojivě zakládat nové projekty. Nám se povedlo v průběhu tohoto léta uspořádat architektonickou soutěž na realizační studii. Jasně, pečlivě připravené zadání, přineslo kvalitní výsledek a dnes máme v rukou záměr, který dává naději, že v příštích letech Praha nabídne veřejnosti nové místo paměti spojené s příběhy Šoa, kam se nebude chodit „pouze“ na významný obsah, ale také na kvalitní architekturu.

► Jakub Kuthan

Ale jistě, že to myslel dobře. Ale copak v dnešní době ještě záleží na tom, jak kdo co myslí?

גִּמְפֵּל בֵּינִישׁ דֶּער שְׂדָנ
GIMPL BEJMIŠ, DOHAZOVAČ

3) DÁMY: To jsme zvědavé, kdo ten někdo bude. Ten mrňous říkal, ať počkáme, takže asi někdo důležitý.

2) GOLDIE: To byl ředitel, co přišel vyjednat podmínky ukončení stávký? Co myslí tím, že přivede někoho?

1) GIMPL BEJMIŠ: Miss Esther, chvilku mi tu počkejte, hned vám přivedu někoho, kdo vás bude zaručeně zajímat.

6) DÁMY: Na něj! To je stávkový! Chyťte je oba, lumpý!

5) GIMPL BEJMIŠ: Šema Jisroel! Na co by mu jich bylo tolik! Jedna stačil!

4) DÁMY: Takhle jde a někoho vede. No to bude někdo!

Di varhey, 5. února 1913

Překlad Petr Jan Vinš; restaurované obrázky Jane Peppler, <http://www.yiddishemporium.com>

► Jidíš komiks čteme zprava doleva.

Tango

tango na asfaltu

tango tanků

na pobřeží Baltu

tango v kouři

letadel a děl

tango 200

tango cínu

tango těl

tango chlůru

tango z plných plic

tango bezesporu

patří do ulic

tango států

tango vět

tango z MP5

tango

tancují všichni občané starší 18 let

a mladší šedesáti.

► Tim Postovit

Jews News je časopisem studentů Lauderových škol. Tato dvojstrana vychází jako příloha měsíčníku Maskil s laskavou péčí Bejt Simcha. Redakce: Jakub Kuthan, šéfredaktor; Amálie Vystavělová, zástupkyně šéfredaktora; Matěj Knop, editor; Šárka Kvasničková, editor; Atur E. Efrati, korektor a další. Kontakt: www.lauderky.cz, e-mail: redakce@lauder.cz.

Řeč o jazyce jidiš Franz Kafka

(projev proslovený 18. února 1912 v sále Židovské radnice v Praze)

Než zazní první verše východních židovských básníků, rád bych vám, vážené dámy a vážení pánové, řekl, že žargonu¹ rozumíte víc, než si myslíte. Nemám ani tak starost o účinek, který každému z vás dnešní večer připraví, ale chtěl bych, aby na vás mohl působit volně, jak si zaslouží. To se ale nemůže stát, dokud někteří z vás budou mít ze žargonu strach, strach, který je na vašich tvářích téměř patrný. O těch lidech, kteří k žargonu přistupují přezíravě, už vůbec nemluví. Ale o strachu ze žargonu, který pramení z jisté nevole, můžeme říci, že je vlastně pochopitelný.

Když se letmo podíváme na naše západoevropské poměry, jsou už tak zkrátka uspořádány; všechno běží svým poklidným tempem. Žijeme takřka v radostném souladu, když je to nutné, rozumíme si navzájem, když se nám to hodí, obejdeme se jeden bez druhého, ale i pak si navzájem rozumíme; kdo by mohl v takovém řádu věcí rozumět tomu zmatenému žargonu? Kdo by k tomu měl vůbec chuť?

Žargon je nejmladší evropskou řečí, starý pouze čtyři sta let, vlastně ještě mnohem mladší. Nevytvořil si ještě jazykové formy tak jasné, jak bychom potřebovali. Jeho vyjadřování je krátké a překotné.

Nemá gramatiky. Jeho milovníci se ji sice pokoušejí sepsat, ale žargonem se neustále mluví, nezastaví se. Lid ho nepřenechává autorům gramatik. Skládá se také ze samých cizích slov. Ta v něm ale klidně nespočívají,

zachovávají si spěch a životnost, se kterou byla převzata. Stěhování národů prošla žargonem od jednoho konce k druhému. Všechno to německé, hebrejské, francouzské, anglické, slovanské, holandské, rumunské a dokonce latinské je do žargonu zahrnuto s lehkostí a zvědavostí a je v něm síla, která v takovém stavu jazyky drží pohromadě. Proto se také nikdo rozumný nedomnívá, že by se z žargonu dal udělat světový jazyk, i když by to vlastně bylo nasnadě. Pouze řeč zločinců ho ráda přebírá, protože ta nepotřebuje o moc větší jazykové struktury než jednotlivá slova. Však byl také žargon dlouho opovrhovaným jazykem.

V tomto jazykovém shonu ovšem panují i zlomky známých jazykových zákonitostí. Žargon například ve svých počátcích pochází z doby, kdy střední horní němčina přecházela do nové horní němčiny. A tam, kde byla možnost volby, zvolila si střední němčina jednu a žargon druhou variantu. Jindy žargon rozvinul středohornoněmecké formy důsledněji než sama nová němčina; tak se například vyvinulo v žargonu užívané „*mir seinen*“² (v nové němčině „*wir sind*“) ze středohornoněmeckého „*sîn*“ přirozeněji než novohornoněmecké „*wir sind*“. Někdy zas zůstal žargon u středohornoněmeckých forem nové němčiny navzdory. Co se jednou dostane do ghettá, to odsud zase hned tak nezmizí. Tak zůstaly zachovány formy jako „*Kerzlach*“, „*Blümlach*“, „*Liedlach*“.

1 „Žargon“ je jedním z mnoha termínů pro jazyk jidiš. Pozn. překl.

2 Zachováváme Kafkův nestandardní germanizovaný pravopis jidišismů, který neodpovídá standardnímu YIVO zápisu jidiš latinkou. Pozn. překl.

Namísto básní vám zde přinášíme ukázkou několika jidiš přísloví. Uvádíme je v přepisu do latinky, můžete si tedy vychutnat jidiš tak, jak o ní mluví Kafka. Některá přísloví jsou doplněna krátkým výkladem. (Přejato z připravované publikace Tomáše Novotného *1000 jidiš přísloví*.)

Borgele – Lachele; Colele – Vejnele
Půjčováněčko – Smáněčko;
Platěněčko – Plakáněčko

Jidiš miluje zdobněliny. V tomto přísloví si hraje dokonce se zdobnělinami podstatného jména slovesného.

Lang geborgn iz alc nit gešenkt.
Dlouho půjčené vůbec neznamená darované.

Nit gedavent, nit gelerent, abi got nit dercerent.
Nemodlit se, nestudovat – jenom Boha nerozčílit.

Údajná chasidská výmluva.

An ajnredeniš iz erger vi a krenk.
To, co si člověk namluví, je horší než nemoc.

Mit der cajt lernt men a ber ojch ojs tancen.
Když je dost času, tak se i medvěd naučí tancovat.

Mame iz vi a mezuze.
Maminka je jako mezuzá.
Ochraňuje dům a každé dítě, když přichází nebo odchází, ji políbí.

Gis bojml af der lomp, ozoj lang zi brent noch.
Lij olej do lampy, dokud ještě svítí.
Pomoc je potřeba poskytnout, dokud je ještě co platná.

Franz Kafka se svým psem (rok 1910).

A do tohoto jazykového útvaru, složeného ze svévole a zákonitosti, proudí ještě dialekty žargonu. Ano, celý žargon sestává pouze z dialektu, dokonce i jeho spisovná podoba, i když v pravopise už bylo z velké části dosaženo shody. Tím jsem vás, vážené dámy a vážení pánové, zřejmě prozatím pře-

svědčil o tom, že z žargonu nebudete rozumět ani slovo.

Neočekávejte ale pomoci od výkladu básní. Pokud vůbec nejste připraveni porozumět žargonu, nepomůže vám žádné rychlé vysvětlení. Přinejlepším byste porozuměli výkladu a získali dojem, že má přijít něco

složitého. To by bylo vše. Mohl bych vám například říci:

Pan Löwy nyní – a ono to tak i skutečně bude – přednese tři básně. Nejprve Rosenfeldovy „Die Grine“. Grine, to jsou zelenáči, greenhorni, nově přichází do Ameriky. Malá skupina takových nových židovských emigrantů prochází v této básni se svými zašpiněnými zavazadly newyorskou ulicí. K tomu se samozřejmě shromáždí publikum, podivuje se jim, jde za nimi a směje se. Básník, rozrušený tímto pohledem, promlouvá skrze onu pouliční scénu k židovstvu i k lidstvu. Člověk má dojem, že se skupina imigrantů zastavuje, zatímco básník mluví, i když je daleko a nemůže ho slyšet. Druhá báseň je od Fruga a jmenuje se „Písek a hvězdy“.

Je to trpký výklad jednoho biblického zaslíbení. V něm se říká, že budeme jako písek v moři, jako nebeské hvězdy. Pošlapání jako písek už jsme, tak kdy se naplní i to s hvězdami?

Třetí báseň je od Frischmanna a jmenuje se „Noc je tichá“. Milenecký pár potkává v noci zbožného učence, který je na cestě do modlitebny. Polekají se, že jsou prozrazeni, ale později se zase navzájem uklidní.

Jak vidíte, jsou takovéto výklady k ničemu. Ponoření do nich, budete při přednesu hledat to, co už sami víte, a to, co tam skutečně je, neuvídíte. Naštěstí je ale každý, kdo je mocen německého jazyka, schopen porozumět i žargonu. Protože když se podíváme s dostatečným odstupem, je vnější srozumitelnost žargonu odvozená z němčiny, to je oproti všem ostatním jazykům světa jeho výhoda. Právem má ale oproti ostatním jazykům i jednu nevýhodu. Žargon totiž nelze do němčiny překládat. Spojitost mezi žargonem a němčinou je tak jemná a tak významná, než aby ji nebylo třeba roztrhnout, má-li být žargon převeden zpět do němčiny. To by totiž znamenalo, že se již nepřevádí žargon, ale cosi nepodstatného. Například překladem do francouzštiny může být žargon přiblížen Francouzům, překladem do němčiny

by byl ale zničen. „*Toit*“ totiž není totéž co „*tot*“ a „*Blüt*“ není v žádném případě „*Blut*“.

Ale žargonu můžete, vážené dámy a vážení pánové, porozumět i jinak než jen z tohoto odstupe německého jazyka; smíte přijít o krok blíže. Ještě před nedlouhou dobou byl dorozumívací jazyk německých Židů více či méně předstupněm žargonu, podle toho, zda člověk žil ve městě nebo na venkově, spíše na východě nebo na západě. A mnohé dozvuky toho stavu se ještě dochovaly. Historický vývoj žargonu můžeme proto sledovat stejně tak do hloubi historie, jako i po šíři přítomnosti.

Docela blízko se pak k žargonu dostanete, když si uvědomíte, že krom znalostí jsou ve vás činné i síly a jejich vazby, které vám umožňují porozumět citem. Teprve tady vám může pomoci někdo, kdo vás uklidní, takže se už nebudete cítit vyloučení a nebudete si moci stěžovat, že žargonu nerozumíte. To je totiž nejdůležitější, protože s každou výhradou se porozumění umenšuje. Zůstanete-li ale v klidu, jste najednou přímo uprostřed žargonu. Jakmile vás jednou žargon uchvátí – a žargon je vše, slovo, chasidská melodie, a i samo bytí východního židovského herce –, pak svůj původní klid vůbec nepoznáte. Budete zakoušet s žargonem takovou jednotu, že na vás padne hrůza – ale ne už ze žargonu, ale z vás samých. Nebudete schopni tu bázeň snést, pokud nebudete zároveň z žargonu čerpat sebedůvěru, která ji nejen dokáže překonat, ale je ještě silnější. Užijte si ji, jak jen dokážete! A když se tato sebedůvěra posléze vytratí – jak by totiž mohla vzpomínka na jediný večer vytrvat –, pak bych vám přál, abyste spolu s ní dokázali zapomenout i onu bázeň. Protože trestat bychom vás nechtěli.

► z němčiny přeložil Petr Jan Vinš

Originál: Kafka, Franz. „Rede über die jiddische Sprache“. *Gesammelte Werke, Band 6*. Frankfurt a. M.: S. Fischer, 306–309.

Minikurz hebrejštiny – řešení

Čtení mezinárodních slov

radiátor, Chanuka, deodorant, supermarket

Biblický text

B^erěšit bárá 'lohim et haššámajim v^e'ét há'árec.

Vehá'árec hájtá tohú vávohú v^echošech al-pnėj t^ehóm; v^erúach 'lohim m^erachefet al-pnėj hammájim.

Vajjomer 'lohim j^ehí ór; vajhí-ór.

Vajjar 'lohim et-há'ór, kí-tóv; vajjavdél 'lohim bejn há'ór úvejñ hachošech.

Vajjikrá 'lohim lá'ór jóm v^elachošech kárá' lájlá; vajhí erev vajhí voker, jóm echád

Bejde in ejnem iz nit do baj kejnem.

Obojí v jednom není u žádného.

Myslí se na (náboženské) vzdělání a bohatství, které se málokdy vyskytnou zároveň u jednoho člověka.

Bejn kach uven kach hot men nit v renkach.

Bud' to nebo ono – a v rukách nemá nic. Kdo se moc rozmyšlí, tak nakonec nemá nic.

Vi men blozt arajn, azoj blozt zich arojs.

Jak se fouká dovnitř, tak to vychází ven.

Tak jako zní šofar podle toho, jak se na něj fouká, tak jednají lidé s námi podle toho, jak s nimi jednáme my.

(Srovnej s Bible, Přísloví 27, 17 + 19:

17 Železo se ostří železem a jeden ostří tvář druhého.

18 Kdo hlídá fíkovník, bude jíst jeho plody, a kdo stráží svého pána, získá vážnost.

19 Jako se na vodě zrcadlí tvář, tak srdce člověka na člověku.)

Kulturní program – leden 2018

Židovské muzeum v Praze, Oddělení pro vzdělávání a kulturu

Maiselova 15, Praha 1,
tel.: (+420) 222 325 172,
education@jewishmuseum.cz,
www.jewishmuseum.cz

Auditorium OVK ŽMP

Maiselova 15, 3. patro:

Nedělní program pro děti a jejich rodiče: 14. 1. ve 14 h:

Lviček Arje se setkává s postavami Tóry: Lviček Arje se společně s vámi seznámí s postavami Tóry – Abrahámem, Izákem, Jákobem, Davidem a dalšími. Dozvíte se například, proč praotec Abrahám opustil svou zemi, jak se Židé dostali do Egypta a kdo byl prvním židovským králem. Vyrobite si jednotlivé postavy a sehraje divadlo. **Prohlídka: pražské Židovské Město.** *Jednotné vstupné: 50 Kč*

pondělí 15. 1. v 18 h:

Veliká novina o hrozném mordu Šimona Abelese. Vernisáž výstavy na motivy stejnojmenné knihy Marka Tomana ve výtvarném ztvárnění Luboše Drtiny, která nabízí svěbytný pohled na případ Šimona Abelese i na křesťansko-židovské soužití v atmosféře konce 17. století. V roce 1694 proběhl v Praze proces sledovaný širokou veřejností. Židovský obchodník Lazar Abeles byl obžalován z vraždy svého syna Šimona – důvodem mělo být, že chlapec chtěl údajně přestoupit ke křesťanství. Do dnešních dnů se dochovaly tehdejší propagandistické tisky, výslechové protokoly, pitevní zprávy a jiné materiály. Výstavu uvede jeden z autorů, spisovatel Marek Toman. *Vstup volný. Výstavu bude možné navštívit v prostorách OVK od 16. 1. do 28. 2. v po–čt 12–16 h, pá 10–12 h, během večerních programů a po domluvě.*

úterý 23. 1. v 18 h:

Biblické sandály, ruský šinel a jemenská košile: Oděvnictví a móda jako zrcadlo identit, ideologií a konfliktů na území Izraele od roku 1880 až do současnosti. V rámci nového cyklu *Izrael 70* připomínajícího sedmdesát let existence Státu Izrael budeme po celý rok 2018 přinášet přednášky, diskuze a projekce, které představují často neobvyklé pohledy na historii a kulturu moderního Izraele. Architekt Daniel Ziss (Ústav Blízkého východu a Afriky FFUK) se ve své přednášce zaměří na oděvní

kulturu různých národních, etnických, náboženských a sociálních skupin na území dnešního Izraele. Ta představuje jeden z důležitých komunikačních nástrojů, v němž se dodnes odehrává diskuze o velkých tématech izraelské společnosti. *Vstup volný.*

úterý 30. 1. v 18 h:

The Return of the Portuguese Nation to the True Homeland: Portuguese Jews from Salonika (Návrat portugalského národa do skutečné domoviny: Portugalští Židé ze Soluně). Přednáška portugalské historičky a současné velvyslankyně Portugalské republiky v České republice J. E. Manuely Franco se soustředí na příběh „levantanských Izraelitů portugalského původu“ (jak byl označován neurčitý počet osob z Otomanské říše), kteří získali rozhodnutím portugalské vlády v r. 1913 během balkánských válek portugalskou státní příslušnost. Tato skutečnost se stala klíčovou v době druhé světové války, kdy Portugalsko muselo chránit své občany před antisemitskou politikou Třetí říše a vichistické Francie. V angličtině. *Vstup volný.*

Maiselova synagoga

Maiselova 10, Praha 1:

středa 10. 1. v 18 h:

Židé v poválečném Slovensku. Do konce ledna lze v Galerii Roberta Guttmanna zhlédnout výstavu *Labyrintem normalizace*, zaměřenou na postavení židovských obcí v Československu v posledních dvou dekádách komunistického režimu. Tato výstava a stejnojmenná publikace Martina Šmoka se přitom soustřeďují na situaci v českých zemích. Poutavým doplňkem k jejich tematice je nová publikace bratislavského etnologa Petera Salnera *Židia na Slovensku po roku 1945. Komunita medzi vierou a realitou* (VEDA, 2016). Na základě dokumentů z archívu Svazu židovských obcí na Slovensku skýtá dosud nejpodrobnější pohled na snahy o zachování židovských tradic v zemi pod Tatrami a na napjaté vztahy mezi židovskou menšinou a stranickými a státními orgány na východ od Moravy. Autor srovná poměry v obou částech ČS/S/R v rozhovoru s publicistou Petrem Brodem. *Vstup volný.*

neděle 14. 1. v 16.30 h:

Vzpomínkový večer na prof. Zuzanu Růžickovou (1927–1917). V září roku 2017 se skončila dlouhá a bohatá životní pout prof. Zuzany Růžickové, statečné vychovatelky v terezínském rodinném táboře v Osvětimi-Birkenau, po válce jedné z nejvýznamnějších světových cembalistek a vy-

nikající hudební pedagožky pražské Akademie múzických umění. V den jejich nedožitého jednadvadesátého narozenin na Zuzanu Růžickovou zavzpomínají její žáci a blízcí přátelé: předsedkyně Terezínské iniciativy Dagmar Lieblová, violoncellista Bohuslav Pavlas, varhaník Václav Peter a cembalistka Giedrė Lukšaitė-Mrázková, v jejímž podání zazní ukázky z díla J. S. Bacha. Moderuje tajemník Federace židovských obcí v ČR Tomáš Kraus. *Vstup volný.*

neděle 14. 1. ve 20 h:

Bachův palác věčnosti: Pocta prof. Růžickové. Koncert jednoho z posledních žáků prof. Zuzany Růžickové, iránsko-amerického cembalisty Mahana Esfahaniho, během něhož zazní díla J. S. Bacha (1685–1750), V. Kalabise (1923–2006) a K. Saariaho (*1952). Host: Tomáš Jamník, violoncello. Koncert se koná s podporou Nadačního fondu Viktora Kalabise a Zuzany Růžickové. Kompletní program koncertu naleznete na webových stránkách ŽMP. Z důvodu omezené kapacity synagogy je nutná rezervace na adrese education@jewishmuseum.cz. *Vstup volný.*

úterý 16. 1. v 19 h:

„Stylus phantasticus“. Virtuózní instrumentální hudba S. Rossiho a jeho současníků/Verba chordis. Koncert barokní hudby souboru Verba chordis houslistky Lenky Torgersen, gambistky Hany Flekové a teorbisty Jana Krejčy. Vedle židovského raně barokního skladatele Salamona Rossiho (c. 1570–1630) a jeho virtuózních sonát jsou na programu skladby, jejichž autory jsou G. A. Pandolfi Mealli (c. 1630–c. 1670), J. H. Schmelzer (c. 1620–1680), A. Stradella (1639–1682), H. I. F. Biber (1644–1704), G. Muffat (1653–1704), A. Kertzing (1610–1678) nebo J. H. Kapsberger (1580–1651). *Vstupenky na koncert možno zakoupit v předprodeji v Maiselově synagoze, v Informačním a rezervačním centru ŽMP (Maiselova 15, Praha 1), v síti Ticket Art a na webových stránkách ŽMP, kde naleznete i kompletní program koncertu. Vstupné 230 Kč/150 Kč.*

středa 31. 1. v 18 h:

Tobě zahynouti nedám... Uvedení stejnojmenné antologie povídek inspirovaných šoa, které byly publikovány výhradně časopisecky v letech 1945–1989. Antologii obsahující tři desítky prozaických textů vydalo v roce 2016 pražské nakladatelství Akropolis ve spolupráci s Univerzitou Palackého v Olomouci. O celém projektu pohovoří ▶

► jeden z editorů literární historik **Erik Gilk** (Univerzita Palackého v Olomouci), který naznačí kompozici publikace a upozorní na některé výjimečné povídky v ní obsažené. Ukázky vybraných povídek zazní v podání herečky, režisérky a pedagožky **Hany Kofránkové**. Publikace bude k prodeji za zvýhodněnou cenu. *Vstup volný.*

Galerie Roberta Guttmanna

U Staré školy 3, Praha 1

Výstava „**Labyrintem normalizace: židovská obec jako zrcadlo většinové společnosti**“ do 28. 1. 2018.

pobočka Brno

třída Kapitána Jaroše 3, Brno,
tel. + 420 544 509 651
brno@jewishmuseum.cz

sál OVK

třída Kapitána Jaroše 3, Brno

Vernisáž **výstavy fotografií Jiřího Kovanice**, představitele současné výtvarně dokumentární fotografie. Snímky absolventa katedry umělecké fotografie pražské FAMU z druhé poloviny sedmdesátých a osmdesátých let 20. století mimo jiné umělecky ilustrují knihu Jana Otčenáška *Romeo, Julie a tma*.

úterý 16. 1. 2018, 17.00–19.00 h

Návrat do Osvětimi. Dokument režiséra Karla Snopa a reportéra Martina Hlaváčka z roku 2016 je vystaven na svědectví Eriky Bezdičkové, která byla ve svých třinácti letech deportována do vyhlazovacího tábora Osvětim-Březinka. Po pracovním nasazení v německém Genshagenu se jí podařilo uprchnout z pochodu smrti. Po projekci filmu bude následovat beseda s Erikou Bezdičkovou.

pondělí 29. 1. 2018, 17.00–19.00 h

Vychovatelé a opatrovníci v terezínském ghettu. Vychovatelé a opatrovníci zastávali v terezínském ghettu významnou roli. Na jedné straně byli součástí správy ghetta podřízené nacistickým orgánům, na straně druhé se v rámci svých možností snažili působit

proti záměrům nacistického režimu. Lenka Geidt z Historického ústavu FF MU se ve své přednášce zaměří především na širší souvislosti působení vychovatelů a opatrovníků a jejich odkaz.

TIC ŽOB

Nezamyslova 27,

Brno-Židenice

neděle 21. 1. 2018,
10.30–12.00 h

Pro děti – O potopě.

V jedné známé písničky se zpívá „já mám kocábku náramnou“. Komu toto plavidlo patřilo? K čemu jej potřeboval? Koho na něm vezl a proč? Dílna pro rodiče s dětmi od 5 let se uskuteční v prostorách sálu Turistického a informačního centra ŽOB na židovském hřbitově v Brně-Židenicích.

Centrum experimentálního divadla

Zelný trh 294/9, Brno

pondělí 22. 1. 2018, 19.00–21.00 h

Divadelní představení Hygiena krve. Hra brněnského divadla Líšeň je inspirována svědectvími a vzpomínkami přeživších holocaustu, ale také dobovými dokumenty, projevy nacistických vůdců a texty ze současných militantních neonacistických webů. Divadlo Líšeň experimentuje s rozličnými divadelními formami. Využívá loutky, masky, objekty a pracuje s pohybovou a zvukovou stylizací. Program se uskuteční ve spolupráci s Muzeem romské kultury při příležitosti Mezinárodního dne památky obětí holocaustu a předcházení zločinům proti lidskosti. Rezervace vstupenek na e-mailu lektor@rommuz.cz.

VYDEJTE SE S NÁMI POZNÁVAT

IZRAEL
VOJENSKÁ HISTORIE

cestování pro ostřílené
více informací na www.avitour.cz

AV tour

Akce v obcích:

ŽO Liberec

středa 31. ledna
2018 v 17 h:

Přednáška Pavla
Avrahama Vrátného:
„Úvod do kabaly“,
Rumjancevova 1362,
Liberec 1

JAKUB s.r.o.

tř. Kpt. Jaroše 3, 602 00 Brno

Společnost JAKUB s. r. o.

založená Židovskou obcí Brno zajišťuje správu nemovitostí.

údržbu a péči o hroby
správu bytů a domů
na území Jihomoravského kraje
informace na jakub@zob.cz

Ma'oz cur

Má-óz cūr je - šú - a - tí, le - chá na - é le-ša - bé - ach. Ti-kón bét te - fí - la - tí, ve -

7
šam tó-dá le-ša - bé - ach. Le - ét ta-chín mat - bé - ach, mi-car ha-mna - bé - ach,

13
az eg-mór be - šir mizmór cha - nu - kat ha-miz - bé - ach. bé - ach.

1. Mocná skálo spásy mé, Tebe chválit je příjemné.

Obnov Dům modlitby mé a tam oběti díky přinášet budeme.

Až pomstu uchystáš těm modlářským psům,

tehdy za zpěvu žalmů bude oltář zasvěcen.

2. Nesnáze zahltily duši mou, když mou sílu pozřel žal.

Můj život zhořkl těžkostmi, jako dobytče jsem byl spoután.

Ale Svou silnou rukou vyvedl ven své předrahé,
faraonovo vojsko a všechno jeho plémě padlo jako kámen
do hlubin.

3. K příbytku Svě svatosti mě přivedl, avšak ani tam jsem
nenalezl klid.

Tyran přišel, do vyhnanství mě uvrhl za to, že jsem modlám
sloužil.

Jak po silném vínu jsem se třásl, když jsem svou zemi opouštěl,
avšak konec Babylona nastal se Zerubavelem, po sedmdesáti
letech jsem byl zachráněn.

4. Vysoké cypřiše zatoužil i s kořeny vytrhnout Agagovec, syn
Hamdatův,

však léčkou se mu jeho záměr stal, jeho zpupnost byla umlčena.
Hlavu Benjaminovce jsi povýšil, avšak nepřítele, jeho jméno, jsi
zadupal,

množství jeho synů a vše, co nabyt, na dřevě pověsil.

5. Řekové se proti mně shromáždili, tehdy za dnů Chašmonejců,
prolomili zdi mých věží a všechn olej znesvětili.

Z jediné nádoby, co zbyla, však stal se zázrak liliím.

A muži moudří pak ustanovili k písni a jásothu těch osm dní.

6. Odhal Svou svatou paži a přibliž spásu konečnou,
pomsti krev Svého služebníka od národa svévolného.

Dlouho už trvá tento čas a zlé dny konce nemají,
zapad' Edom do nejhlubšího stínu a sedm pastýřů ustanov
pro nás.

1. מעוז צור ישועתי לה נאה לשבח.

כּוֹן בֵּית תּפִלתי וְשֵׁם תּוֹדָה נִזְבַּח.

לַעַת תְּכִין מַטְבַּח מִצַּר הַמִּנְבַּח.

אֲז אֲגַמּוֹר בְּשִׁיר מְזִמּוֹר תִּנְבַּחַת הַמִּזְבֵּחַ:

2. רעות שבעה בפשי בגיון כחי כל

חיי מררו בקשי בשעבוד מלכות עגלה

ובידו הגדולה הוציא את הסגלה

חיל פרעה וכל זרעו ירדו כאבן במצולה:

3. דביר קדשו הביאני וגם שם לא שקטתי

ובא נוגש והגלני כי זרים עבדתי

ויין רעל מסכתי כמעט שעברתי

קץ בקל זרפקל לקץ שבעים נושעתי:

4. כרות קומת פרוש בקש אגני בן המדתא

ונהיתה לו לפח ולמוקש וגאותו נשבתה

ראש ימיני נשאת ואויב שמו מחית

רב בניו וקנניו על העץ תלית:

5. יונים נקבצו עלי אֲזִי בִימֵי חֲשֻׁמִּים

ופרצו חומות מגדלי וטמאו כל השמנים

ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים

בני בינה ימי שמונה קבעו שיר ורננים:

6. חשוף זרוע קדשה וקרב קץ הישועה

נקם נקמת עבדיה מאמה הרשעה

כי ארכה השעה ואין קץ לימי הרעה

דחה אדמון בצל צלמון הקם לנו רועים

שבעה:

